

JERZY STARNAWSKI
Łódź

OSIĄGNIĘCIA
KATOLICKIEGO UNIWERSYTETU LUBELSKIEGO
W ZAKRESIE MICKIEWICZOLOGII

I

Dzieje polonistyki w KUL wiążą się od początków istnienia uczelni z badaniami nad Mickiewiczem zarówno przez prace profesorów jak i przez tematykę wykładów. Gdy uczelnia powstała w 1918 r., katedry historii literatury objęli zastępczo dwaj wychowankowie UJ, uczniowie Ignacego Chrzanowskiego, doktorzy: Piotr Bańkowski (1885-1970) i ks. Cezary Pęcherski (1881-1925). Bańkowski opuścił katedrę w 1921 r., przedzierzgnął się w swej długiej późniejszej działalności naukowej w historyka-archiwistę, był przez wiele lat wybitnym pracownikiem Naczelnej Dyrekcji archiwów polskich, wieloletnim redaktorem podstawowego w tej branży pisma „Archeion”. Podstawą powołania na katedrę było przede wszystkim studium monograficzne pt. *Maurycy Mochnacki jako teoretyk i krytyk romantyzmu polskiego*¹. Już z tytułu wynika, iż w pewnej części praca związana jest z Mickiewiczem: przedstawia Mochnackiego także jako krytyka Mickiewicza. Wcześniej jeszcze Bańkowski ogłosił rozprawę *Adam Mickiewicz i romantycy warszawscy*², a zetknąwszy się w Petersburgu w latach pierwszej wojny światowej z Tadeuszem Zielińskim, przełożył jego rozprawę

¹ Kraków 1913. Tom drugi cyklu *Prace Historycznoliterackie* wydawanego od 1911 r. przez I. Chrzanowskiego.

² *Adam Mickiewicz i romantycy warszawscy*. (*Pierwsze plody poezji romantycznej w świetle krytyki Mickiewicza*), „Przegląd Narodowy”, 2(1909), nr 9, s. 338-359.

*Poezja filarecka Adama Mickiewicza*³. W latach pracy w KUL nie publikował prac o Mickiewiczu, ale wykładał o nim, i nieco później, piastując jeszcze tytuł profesora KUL, ogłosił interesujący przegląd mickiewiczianów francuskich sprzed 1831 r.⁴

Ks. Cezary Pęcherski, obejmując zastępczo katedrę w KUL, miał w dorobku opublikowaną pracę doktorską *Brodziński a Herder*⁵, dotyczącą okresu poprzedzającego bezpośrednio wystąpienie Mickiewicza. Nie pisał rozpraw o Mickiewiczu; w latach pracy w KUL oddał się przede wszystkim badaniom nad dziejami staropolskiej wymowy, ale wykład o poecie największym prowadził przez jeden rok. Z jego inicjatywy rozpoczął działalność Oddział Lubelski Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza⁶.

Katedrę opróżnioną przez Bańkowskiego objął (1921) jako profesor zwyczajny Wiktor Hahn (1871-1959), docent i profesor tytularny UJK we Lwowie, habilitowany (1906) do historii literatury polskiej, później (1918) do bibliografii i bibliotekoznawstwa. Profesorem KUL był do 1939 r.; dojeżdżał do Lublina ze Lwowa. Po drugiej wojnie światowej zamieszkał w Warszawie i był tam do końca długiego życia profesorem zwyczajnym, zwolnionym przez Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego i Nauki ze sprawowania zajęć. W 1958 r. otrzymał doktorat *honoris causa* KUL. Obejmując katedrę, miał już ponad 500 pozycji bibliograficznych; bibliografia, opublikowana drukiem, liczy wraz z publikacjami ogłoszonymi pośmiertnie ponad 1150 pozycji⁷. Rozległy dorobek jest różnorodny tematycznie.

³ „Myśl Narodowa”, 1916, nr 1, s. 18-36; przedr. w: T. Zieliński, *Trzy studia*, wyd. S. Pigoń, Zamość 1922, s. 5-35; przedr. w: T. Zieliński, *Z ojczyznej niwy. Studia i szkice*, Zamość 1923, s. 11-41. Bańkowski wykładał w Piotrogradzie w latach 1916-1918 na Wyższych Kursach Polskich; tu stykał się z Zielińskim, który obok zajęć z literatury greckiej prowadził dla Polonii jednogodzinny wykład o Mickiewiczu. Por. M. S tr a w i ń s k a, *Ze wspomnień o Wyższych Kursach Polskich w Piotrogradzie*, „Zeszyty Naukowe KUL”, 11(1968), nr 3/4, s. 125-133; t a ż, *Wyższe Kursy Polskie w Petersburgu 1916-1918. Uniwersytet Lubelski. Polonistyka. Romanistyka. Pedagogika. 1921-1926*, w: *KUL we wspomnieniach pierwszych studentów z lat 1918-1925*, red. G. Karolewiczówna, Lublin 1978, s. 55-66.

⁴ *Na marginesie mickiewiczowskiej bibliografii. (Adam Mickiewicz w prasie paryskiej przed rokiem 1931)*, „Pamiętnik Literacki”, 22/23(1925/1926), s. 418-425.

⁵ Kraków 1916, *Prace Historycznoliterackie*, t. VII.

⁶ Por. R. S k r ę t, *Ks. Cezary Pęcherski*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. XXVI/4, z. 107, Wrocław 1980, s. 715-716; S. F i t a, *Towarzystwo Literackie im. Adama Mickiewicza, 1886-1986*, Wrocław 1990, s. 54.

⁷ Por. K. H a h n - T a r c h a l s k i, *Bibliografia prac Wiktora Hahna*, cz. 1: (1891-1920), red. S. Fita, „Roczniki Humanistyczne”, 23(1975), z. 1, s. 16-67; cz. 2: (1921-1975), tamże, 26(1978), z. 1, s. 161-225.

Historii romantyzmu polskiego nie można pisać, nie uwzględniając prac Hahna. Jednakże spośród pisarzy okresu na dwu postaciach skupił badacz uwagę przede wszystkim: na Słowackim i na Kraszewskim. Badaczem Mickiewicza nie był i nie poświęcił poecie nigdy wykładów w KUL. Zajmował się największym poetą przygodnie. Niemal od początku naukowej twórczości występował jako recenzent prac o Mickiewiczu, a więc tych, które dzisiaj liczą już blisko sto lat istnienia, jak Piotra Chmielowskiego *Estetyka Mickiewicza* czy Józefa Treliaka *Młodość Mickiewicza*, obie wydane w jubileuszowym roku 1898. W jubileuszowym roku dorzucił Hahn jedną cegiełkę z własnego warsztatu badawczego, ogłosił rozprawę pt. *Rozbiór gawędy Adama Mickiewicza pt. „Popas w Upicie”*⁸.

W okresie profesury w KUL, poza prowadzoną nadal działalnością recenzenta, włączył się Hahn do badań nad Mickiewiczem kilkoma przyczynkami, głównie charakteru filozoficznego. Pierwszy z nich rozumie się tytułem sam przez się: *Adam Mickiewicz i Juliusz Słowacki we „Wspomnieniach” Jana Nepomucena Niemojowskiego*⁹. Następny, *Słowackiego „Horsztyński” i Mickiewicza „Jakub Jasiński”*¹⁰, zawiera uwagę o przypadkowym pokrewieństwie obu dramatów, interesującym ze względu na opracowanie tego samego tematu przez dwu poetów największych. Mickiewicz nie znał stanowczo *Horsztyńskiego*, nie ogłoszonego drukiem. Pokrewieństwo zauważył Hahn w narysowaniu tła historycznego, w charakterystyce Szczęsnego i w kilku drobniejszych szczegółach. Najbardziej interesujący jest trzeci z kolei przyczynek pt. *Kazimierz i Jan Machniccy (Mickiewicza „Dziadów część III”; Żeromskiego „Wszystko i nic”; Goszczyńskiego „Król zamczyska”)*¹¹. Hahn wykazał, że Kazimierz Machnicki, pierwowzór Adama Cichockiego, i Jan z *Króla zamczyska* to dwie różne postaci. Gdy w 1932 r. dyskutowana była sprawa szczegółów dotyczących śmierci Mickiewicza, Hahn opowiedział się za możliwością hipotezy Boya o otruciu, odrzucanej równocześnie przez innych uczonych¹². Z kolei w interesującym przy-

⁸ „Muzeum”, 14(1898), s. 478-491.

⁹ „Gazeta Lwowska”, 116(1926), nr 1, s. 4/5, nr 2, s. 4; toż równocześnie – „Gazeta Bydgoska”, 5(1926), nr 1, s. 4; nr 2, s. 4.

¹⁰ „Kurier Literacko-Naukowy”, (dod. do IKC), 4(1927), nr 33, s. 6.

¹¹ „Przegląd Powszechny”, 44(1927), t. 174, nr 522, s. 341-354.

¹² *Dookoła śmierci Mickiewicza. Rozmowy z prof. Hahnem i prof. Kleinerem*. „Wiadomości Literackie”, 9(1932), nr 43, s. 5; por. również list Boya do Hahna z 20 maja (w: T. Ż e l e Ń s k i - B o y, *Listy*, Warszawa 1972, s. 371-372); por. streszczenie w IKC, 23(1932), nr 279, s. 5 pt. *Dwaj badacze literatury polskiej o prawdopodobieństwie otrucia Mickiewicza. Prof. Hahn mówi „tak”, prof. Kleiner „nie”*.

czynku zwrócił uwagę na przekład niemiecki dwu sonetów Mickiewicza w wydawnictwie *Die schönsten Gedichte der Weltliteratur*¹³.

W latach powojennych jawiły się od czasu do czasu na warsztacie W. Hahna przyczynki mickiewiczowskie. W rocznicowym numerze „Pamiętnika Literackiego” (1948) zamieścił rozprawkę filologiczną pt. „Konfederaci barscy” *Adama Mickiewicza w uzupełnieniu Tomasza Olizarowskiego*¹⁴. Komunikat pt. *Adam Mickiewicz w polskiej literaturze dramatycznej* przedstawił na posiedzeniu Towarzystwa Naukowego Warszawskiego¹⁵. Inny komunikat, dotyczący przekładów Mickiewicza na języki klasyczne, opublikował w „Meandrach”¹⁶. Jako recenzent dostrzegał oczywiście także prace mickiewiczowskie.

Młodość naukowa Juliana Krzyżanowskiego (1892-1976) upłynęła w Lublinie. Uczył i dyrektorował w lubelskich szkołach, w 1925/1926 r. był zastępcą profesora KUL, powołany na katedrę po śmierci ks. Pęcherskiego. W 1926 r. habilitował się w UJ, przedstawiając pracę z doby staropolskiej¹⁷. Prezesował w lubelskich latach w miejscowym Oddziale Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza i na posiedzeniu Oddziału wygłosił 14 maja 1922 r. odczyt pt. *Anioł pacholę. Z pogranicza „Dziadów” drezdeńskich i „Pana Tadeusza”*, utrwalony jedynie w streszczeniu¹⁸. Na plan pierwszy wysunął prelegent motyw anioła-pacholęcia, wykazując, że niewspółmierność *Dziadów* części III i *Pana Tadeusza* jest pozorna, duże jest pokrewieństwo między oboma utworami i równy tragiczny poziom. *Dziadów* część III potraktował jako początek zamierzonej biografii Konrada. W scenach widzeń Ewy i Księdza Piotra dopatrywał się zapowiedzi i szkicu dalszych losów więźnia. Oczyszczony, ma on wstąpić na drogę czynu zbrojnego o wyzwolenie Polski. W dziejach jego dużą rolę ma odegrać Ewa, dobry geniusz, anioł-pacholę, nie dopuszczający Konrada na bezdroża. Szkic, który nie doczekał się realizacji w *Dziadach*, narzucił się autorowi

¹³ *Przyczynki do bibliografii Sarbiewskiego i Mickiewicza*, „Ruch Literacki”, 9(1934), nr 1, s. 31-32.

¹⁴ „Pamiętnik Literacki”, 38(1948), s. 418-428.

¹⁵ „Sprawozdania TNW”, wyd. I, 42(1944), s. 42-43.

¹⁶ *Przekłady utworów A. Mickiewicza na język łaciński i grecki. (Notatka bibliograficzna)*, „Meander”, 5(1950), nr 8, s. 505-510.

¹⁷ *Romans pseudohistoryczny w Polsce wieku XVI*, Kraków 1926, *Prace Historyczno-literackie*, t. XXV.

¹⁸ X C. P [ę c h e r s k i], *Trzecie zebranie naukowo-literackie w Towarzystwie Literackim im. A. Mickiewicza*, „Ziemia Lubelska”, 18(1922), nr 134, s. 19, 5; por. „Głos Lubelski”, 1922, nr 127, s. 3, nr 130, s. 3.

Pana Tadeusza i wcielił w postać Robaka, metamorfozę Konrada. Było to pierwsze przemówienie Krzyżanowskiego jako mickiewiczologa.

Niebawem, już jako docent uniwersytetu londyńskiego, informował czytelników angielskich o Mickiewiczu i Puszkynie¹⁹ i w syntetycznej książce skreślił zarysowo dzieje romantyzmu polskiego, a więc omówił oczywiście twórczość Mickiewicza²⁰. Jako profesor uniwersytetu w Rydze a następnie przez więcej niż ćwierć wieku w Warszawie pokazał Krzyżanowski lwi pazur w rozlicznych pracach dotyczących wszystkich okresów literatury polskiej i – oczywiście – nie pominął Mickiewicza. Zajmował się, i to w licznych pracach, już od 1934 r., folklorystycznymi motywami w twórczości poety, uzasadniał naukowo „wielkość i oryginalność” *Pana Tadeusza* (1948), którego jednocześnie komentował w czwartym tomie narodowego wydania *Dzieł*, a w kilka lat potem stanął na czele komitetu redakcyjnego w wydaniu jubileuszowym, doprowadzonym do skutku w 1955 r. Wydał fototypicznie autograf *Grażyny (Korybut Książę Nowogródka)*, ocalały pod gruzami spalonej Biblioteki Przędzieckich w Warszawie (1950). W syntetycznej rozprawie omówił „drogę Mickiewicza do literatury światowej” (druk. 1956). Sygnalizując niektóre tylko mickiewiczowskie prace w gigantycznym dorobku uczonego²¹, stwierdzić trzeba, że nie należą one do dziejów polonistyki KUL.

Opuszczoną przez Krzyżanowskiego drugą katedrę literatury polskiej zajął w 1927 r. Henryk Życzyński (1890-1940), wychowanek UJK. W ciągu 12 lat (do 1939 r.) przeszedł w KUL drogę od zastępcy profesora do profesora zwyczajnego, habilitował się w 1928 r. w Uniwersytecie Poznańskim. We wrześniu 1939 r. zmobilizowany jako oficer rezerwy dostał się do niewoli sowieckiej i zamordowany został w Katyniu. Przed objęciem katedry miał już w dorobku szereg zauważalnych prac „mickiewiczowskich”²². Działalność na katedrze rozpoczął wykładem inauguracyjnym

¹⁹ *Mickiewicz and Pushkin*, „The Slavonic Review”, 6(1928), nr 18, s. 635-645.

²⁰ *Polish Romantic Literature*, London 1930.

²¹ Bibliografia prac z lat 1913-1973 zestawiona w tomie *Dzieło Juliana Krzyżanowskiego* (Warszawa 1973) w opracowaniu Z. Świdwińskiej-Krzyżanowskiej i M. Bokszczaninówny, poprzedzona wstępem Z. Libery, liczy dokładnie 1157 pozycji. Krzyżanowski żył jeszcze trzy lata, pracował do ostatka niezmordowanie. W ciągu już przeszło piętnastu lat od jego śmierci ukazało się sporo „przemówień z za grobu” i wznowień.

²² *Brodziński i Mickiewicz wobec „Laokoona” Lessinga*, Lwów 1921; *Z eseistyki Mickiewicza*, Cieszyn 1923; *Rozbiór estetyczny koncertu Jankiela A. Mickiewicza*, „Miesięcznik Pedagogiczny”, 1924, z. 6-7, odb. Cieszyn 1924; *Studia estetyczno-literackie*, Cieszyn 1924 (tu m.in. *Akord finalny poezji Mickiewicza. Studium z zakresu wersyfikacji*). Nadto tekst i przypisy

o Mickiewiczu i w swych następnych wykładach powracał do poety największego. Na okres lubelski przypadły dalsze mickiewicziana.

Rozprawka *Heksametr Mickiewicza*²³ przyniosła obserwacje dotyczące wpływu Klopstocka na Mickiewicza, wykazała dowolność Mickiewiczowskiego pojęcia heksametru. Przyczynek *Mickiewicz w „Legionie” Wyspiańskiego*²⁴ tłumaczy się tytułem. Dodać warto marginesowo, że wybitny krytyk działający we Lwowie, Ostap Ortwin, był autorem wcześniejszej pracy *Kraśński w „Legionie” Wyspiańskiego*²⁵. Ważniejsza od obu wymienionych prac Życzyńskiego jest rozprawa *Kompozycja i styl „Dziadów” wileńskich*²⁶, głosząca tezę, iż *Dziadów* część II i IV wydane zostały razem z *Grażyną* dlatego, że podobnie jak *Grażyna* były próbą kombinacji stylu klasycznego i romantycznego. Próba studium monograficznego *Dziady drezdeńskie Mickiewicza*²⁷ ukazała się w setną rocznicę powstania utworu i była jedynym większym hołdem, złożonym wówczas arcydramatowi Mickiewicza. Życzyński pierwszy zwrócił uwagę na związek z *Dziadami* dramatu Dymitra Mereżkowskiego *Car Paweł* i pierwszy poddał krótkiemu rozbirowi krytyczne wystawienie *Dziadów* przez Wyspiańskiego. Uwydatnił też rolę *Ustępu*, poprzednio pomijanego w badaniach, a i do dziś nie mającego takiego poznania naukowego, jakie się temu dziełu należy. *Ustęp* potraktował Życzyński jako komentarz do części dramatycznej. Tezy główne dotyczące kompozycji i ideologii utworu nie odbiegają od znanej literatury przedmiotu.

Był Życzyński badaczem stosunku Odyńca do Mickiewicza. Poświęcił temu zagadnieniu osobną rozprawę²⁸; wrócił do tematu we wstępie do

w wydaniu *Grażyny* (BN, Ser. I, nr 74), poprzedzonym wstępem J. Tretiaka (Kraków 1924², 1925) i edycja Mickiewicza *Pism estetyczno-krytycznych* (Kraków 1924, BN, ser. I nr 79), w wyłącznym opracowaniu Życzyńskiego. Naturalnie Mickiewicza dotyczy jeszcze jeden tom BN w opracowaniu Życzyńskiego, Maurycego Mochnackiego *O literaturze polskiej w wieku dziewiętnastym* (Kraków 1923, BN, ser. I, nr 56).

²³ „Ruch Literacki”, 2(1927), nr 2, s. 37-39.

²⁴ „Pamiętnik Literacki”, 25(1928), z. 3, s. 463-473.

²⁵ O. O r t w i n, *Kraśński w „Legionie” Wyspiańskiego*, „Gazeta Wieczorna”, 1912, nr 547, 549, 551, 553, przedr. w: O. O r t w i n, *Próby przekrojów, Ze studium nad teatrem, liryką i powieścią 1900-1935*, Lwów 1936, s. 11-133.

²⁶ W: *Księga pamiątkowa ku uczczeniu [...] Stanisława Dobrzyckiego*, Poznań 1928, s. 368-379. W *Księdze* tej spotkał się Życzyński z Juliuszem Kleinerem, piszącym o *Kompozycji Dziadów części III* (s. 137-144).

²⁷ Lublin 1932.

²⁸ *Mickiewicz w oświeceniu Odyńca*, w: *Pamiętnik Lubelski*, t. II, Lublin 1935, s. 24-44, odb. Lublin 1935.

edycji Odyńca *Listów z podróży* w BN²⁹. Pasją Życzyńskiego było zawsze wyławianie koneksji literatury polskiej z estetyką i literaturą niemiecką. W wymienionych pracach udowodnił, że podniętą dla Odyńca były Eckermanna *Goethes Gespräche*. To jest osiągnięciem badawczym. Jednak zbyt skrajny i nieprzejednany był badacz w odmówieniu relacjom Odyńca wszelkiej wartości materiałowej. Przyczynek pt. *Mickiewicz w Odessie*³⁰ wskazał na związek odeskich *Sonetów z Elegiami rzymskimi* Goethego. Słusznie polemizował autor z „Wiadomościami Literackimi” w sprawie „odbrązowiania” tego okresu życia Mickiewicza.

Na okres lubelski przypadły dalsze prace edytorskie „mickiewiczowskie”, nawiązujące do prac z okresu poprzedniego. Wydanie trzecie *Grażyny* w BN ukazało się w 1928 r. jeszcze ze wstępem J. Tretiaka, jak dwa poprzednie, ale czwarte wydanie³¹ było już w całości dziełem Życzyńskiego, który nowym wstępem zastąpił wstęp Tretiaka. Tom BN *Pism estetyczno-krytycznych* uTORował drogę do sejmowego wydania *Dzieł wszystkich*, w którym Życzyńskiemu powierzono opracowanie tego właśnie działu pisarstwa Mickiewicza. W V tomie *Dzieł wszystkich*, pierwszym z dwu grupujących *Pisma prozaiczne polskie*, wyszły *Pisma estetyczno-krytyczne* w opracowaniu Życzyńskiego³², ściślej jego jest wstęp, zgodnie z profilem wydania dość obszerny, i komentarze; edytorem tekstu był Stanisław Pigoń. Wstęp w sposób trafny i instruktywny związał wypowiedzi Mickiewicza na temat literatury z epoką; zasługą Życzyńskiego było m.in. wykazanie wpływu Sulzera na naszego poetę jako krytyka literackiego. Zestaw pism estetyczno-krytycznych Mickiewicza został na nowo przepracowany przez Leona Płoszewskiego w V tomie narodowego wydania *Dzieł* (1950), ale etap pracy Życzyńskiego czuje się.

Duża część naukowego dorobku Życzyńskiego związana była z Mickiewiczem. Autor, wykonawszy szereg prac szczegółowych, mniejszych i większych, pomyślał z czasem o książce ogarniającej całość. Ukazała się tylko część pierwsza, doprowadzająca życie i twórczość poety do 1824 r.³³ Tytuł *Młodość* mógłby sugerować, że autor ogłosił I tom monografii o Mic-

²⁹ A. E. O d y n i e c, *Listy z podróży*, (Wybór), oprac. H. Życzyński, Lwów 1937, BN, ser. I, nr 117.

³⁰ Lublin 1934.

³¹ Lwów 1936.

³² A. M i c k i e w i c z, *Dzieła wszystkie*, wyd. sejmowe, t. V, Warszawa 1933, s. 159-350.

³³ A. Mickiewicz, cz. 1: *Młodość*, Lublin 1936.

kiewicz. Życzyński miał istotnie zamiar pisać dalsze części, ale w słowie wstępnym I części wyjaśnił, że nie jest ona monografią zawierającą „sumę wiedzy” o poecie, lecz tylko książką usiłującą, obok bardzo zwięzłego powtórzenia pewnych ujęć tradycyjnych, dać – i to przede wszystkim – nowe oświetlenie twórczości poety na tle jego biografii. Autor wysunął szereg własnych przemyśleń drobiazgowych, jak np. zwrócenie uwagi na wiersze miarowe – zgodne z zasadami Królikowskiego – w *Dziadach*, analiza wiersza w *Dziadów* części I i inne. Prace Życzyńskiego o Mickiewiczu, jeszcze przed ukazaniem się I części nie ukończonej *sui generis* monografii, wysunięte zostały jesienią 1934 r. do nagrody Lubelskiego Związku Pracy Kulturalnej. Zwyciężył kontrkandydat, znany dobrze na gruncie lubelskim Julian Krzyżanowski, autor monografii *Romans polski XVI wieku*³⁴. Werdykt był ponad wszelką miarę słuszny.

Równocześnie z Hahnem i z Życzyńskim docenckie wykłady zleczone prowadził w KUL, niestety tylko przez rok (1934/1935), Ludwik Kamykowski (1891-1944), nauczyciel szkół lubelskich, który nie przeżył drugiej wojny światowej i nie zdołał doprowadzić do końca wielu prac. Do historii polskiej nauki o literaturze przeszedł raczej jako badacz doby baroku (o tej epoce wykładał też w KUL), ale przedtem zajmował się oświeceniem, a wcześniej romantyzmem. Z romantycznej literatury napisał pracę doktorską o Michale Grabowskim, przyjętą w UJ (1928); habilitację, zatwierdzoną na początku 1935 r. uzyskał na podstawie wielu prac, wśród których nieostatnie miejsce zajmowało studium „*Romantyczność*” Mickiewicza³⁵. Badaczka Jana Śniadeckiego pociągnął wiersz młodego Mickiewicza wymierzony przeciw „mędrca szkiełku i oku”. Analizując *Romantyczność* przede wszystkim z aspektu komparatystycznego, dostrzegł Kamykowski wpływy nie tylko Schillera, Goethego, Shakespeare’a zauważone już poprzednio; wykazał, że tezy utworu wywodzą się z filozofii Stewarta, pragnącego znaleźć oparcie dla uznania prawd niewątpliwych. Dowiódł, że bojowy manifest romantyzmu, podobnie jak rewolucyjna *Oda do młodości*, wyrasta korzeniami z gleby Oświecenia.

³⁴ Lublin 1934; por. J. S t a r n a w s k i, *Julian Krzyżanowski – laureatem lubelskiej nagrody naukowej 1934 roku*, „Rocznik Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza”, 20(1985), s. 143-145.

³⁵ W: *Ignacemu Chrzanowskiemu – uczniowie lubliniacy*, Lublin 1926, s. 43-86, por. F. B i e l a k, *Ludwik Kamykowski*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. XI/4, z. 51, Wrocław 1965, s. 597-598.

W latach przed drugą wojną światową prowadzone były na filologii polskiej KUL następujące wykłady o Mickiewiczu:

1919/1920 – Piotr Bańkowski: *Młodość Mickiewicza w świetle nowych źródeł*, 1 g. tyg.

1919/1920 – Piotr Bańkowski: *Rozbiór krytyczny dzieła Mochnackiego O literaturze polskiej w wieku dziewiętnastym*, 1 g. tyg.

1920/1921 Piotr Bańkowski: *Kurs literatur słowiańskich Mickiewicza*, 2 g. tyg. w sem. I, 1 g. tyg. w sem II

1923/1924 Ks. Cezary Pęcherski: *Rozbiór wybranych utworów Mickiewicza*, 1 g. tyg.

1927/1928 Henryk Życzyński: *Adam Mickiewicz na tle epoki*, 3 g. tyg.

1931/1932 Henryk Życzyński: *Adam Mickiewicz na tle epoki*, 3 g. tyg.

1935/1936 Henryk Życzyński: *Adam Mickiewicz na tle romantyzmu*, 3 g. tyg.

Prawie każde pokolenie studentów, którzy czteroletnie studia odbywali w KUL, słuchało wykładów o Mickiewiczu. Skromniej przedstawia się liczba prac dyplomowych o tematyce mickiewiczowskiej; ukończono jedynie trzy:

Adam Luterek: *Adam Mickiewicz jako twórca dramatyczny* (1929);

Aleksandra Kopystyńska: *Echa Mickiewicza i Słowackiego w „Panu Balcerze w Brazylii” Konopnickiej* (1932);

Ignacy Nestorowicz: *Maria Konopnicka o Adamie Mickiewiczu* (1933).

II

KUL był pierwszą wyższą uczelnią, która rozpoczęła działalność po wyjściu Niemców z Polski. Obie katedry literatury polskiej pozbawione były przedwojennych profesorów: Hahn przeszedł na emeryturę, a powołany na opróżnioną katedrę Józef Birkenmajer, docent UJ (1897-1939), nie rozpoczął wykładów; zmobilizowany, poległ w kampanii wrześniowej. A więc i on, jak i Życzyński, stali się ofiarami wojny. Szczęśliwym trafem pojawił się na gruncie Lublina Juliusz Kleiner (1886-1957), profesor zwyczajny UJK, członek czynny PAU i członek PAL, który objął pierwszą i w ciągu dwu pierwszych trymestrów 1944/1945 r. jedyną obsadzoną katedrę historii literatury polskiej. Prac poświęconych Mickiewiczowi miał w dorobku już blisko czterdziestoletnim sporo; nie można nie wspomnieć I tomu monografii Mickiewicza i studiów zebranych w cykl osobny w tomie *W kręgu*

*Mickiewicza i Goethego*³⁶. Lwia część wykładów wygłoszonych w KUL w latach 1944-1949 dotyczyła Mickiewicza, konkretnie okresu od *Konrada Wallenroda* do *Pana Tadeusza*, profesor wykładał bowiem partiami tom II monografii, który wydał nakładem Towarzystwa Naukowego KUL wraz z wznowieniem I tomu³⁷. Było to ważniejsze wydarzenie w dziejach TN KUL: monografia podstawowa, wypierająca prace poprzedników (Kallenbacha, Szpotańskiego), ukazała się staraniem środowiska lubelskiego.

Monografia – będąca sumą wiedzy o Mickiewiczu – wchłonęła cały dorobek poprzedników, których uczony potraktował szlachetnie jako współautorów swej pracy. Autor prześledził ewolucję twórczości Mickiewicza, nie pomijając drobiazgu żadnego, zanalizował dokładnie wersyfikacyjną stronę utworów poety; przebadął jego metaforykę i składnię; uwypuklił rewolucjonizm, ale i tradycjonalizm Mickiewicza; ukazał jego twórczy stosunek do rodzajów literackich³⁸. Analizę utworów Mickiewicza aż do *Pana Tadeusza* przeprowadził dogłębną. Nie można nie pamiętać, że była ona uzupełniana w pewnych szczegółach przez prace mickiewiczologów pokoleń następnych; nie można nie docenić faktu, ile dostarczyła inspiracji. Autor, zapowiadając, że ma zamiar napisać III tom, uważał jednocześnie dwa tomy wydane w KUL w latach 1948/1949 za dzieło pełne i skończone.

Monografia najobszerniejsza poświęcona Mickiewiczu powstawała w czasie, gdy teksty poety nie były jeszcze w należyty sposób opracowane edytorsko. Kleiner, zajęty przed wojną przede wszystkim edycją Słowackiego *Dzieł wszystkich*, w niewielkiej mierze włączył się do tekstologicznych prac nad Mickiewiczem, w których przełom stanowiło wydanie *Poezji* opracowane przez Stanisława Pigionia (t. I-IV, Lwów 1929-1941), zwłaszcza w tomie I (*Poezje rozmaite*), a w zakresie pism prozaicznych rangę najwyższą zdobyło wydanie sejmowe, nie ukończone w chwili wybuchu wojny i pozbawione jednak aparatu naukowego. Kleiner włączył się do badań nad tekstem Mickiewicza opracowaniem filologicznym *Dziadów*

³⁶ J. K l e i n e r, *Mickiewicz*, t. I: *Dzieje Gustawa*, Lwów 1934, (recte 1933); t e n ż e, *W kręgu Mickiewicza i Goethego*, Warszawa 1938, (recte 1937), s. 15-68.

³⁷ *Mickiewicz*, t. I: *Dzieje Gustawa*; t. II: cz. 1-2: *Dzieje Konrada*, Lublin 1948, t. II, cz. II – 1948.

³⁸ Por. „odpryski” monografii: *Z zagadnień metaforyki Mickiewicza i Słowackiego*, „Rocznik Zakładu Narodowego im. Ossolińskich”, 1948, t. III, s. 1-8; *Z zagadnień składni Mickiewicza i Słowackiego*, „Pamiętnik Literacki”, 38(1948), s. 411-417; *Mickiewicz jako rewolucjonista i tradycjonalista*, „Odrodzenie”, 2(1945), nr 10/12, s. 7-8; *Twórczy stosunek Mickiewicza do rodzajowości literackiej*, „Roczniki Humanistyczne”, 2/3(1950/1951), s. 5-9.

części I³⁹, nie w pełni przyjętym przez edytorów późniejszych. Gdy w 1948 r. ukazały się cztery pierwsze tomy wydania narodowego *Dzieł Mickiewicza*, zawierające poezję, poświęcił im obszerną recenzję w podstawowym piśmie historyków literatury⁴⁰. Sprawa *Dziadów* części I spotkała się z równoczesną ostrą krytyką Stanisława Pigionia⁴¹. Jeszcze przed ukazaniem się V tomu monografii opublikował J. Kleiner rozprawkę filologiczną *Epilog „Pana Tadeusza”*. Ale i tym razem niektóre propozycje okazały się dyskusyjne⁴². Już po opuszczeniu KUL i po objęciu katedry w UJ, J. Kleiner został powołany na członka Komitetu Redakcyjnego Wydania Narodowego.

Piastując prezesurę Oddziału Lubelskiego Związku Literatów Polskich, opublikował J. Kleiner szkic *Wielcy romantycy polscy w roku 1948* w zbiorowej książce literatów lubelskich, wydanej pod redakcją Stefana Kawyna (o nim za chwilę) z racji setnej rocznicy Wiosny Ludów⁴³. Omawiając działalność Mickiewicza w 1848 roku, podkreślił badacz zasadniczą barwę wodzostwa poety – tragizm daremności. Za czasów prezesury Kleinera w Związku i w Klubie Literackim częste były odczyty o tematyce mickiewiczowskiej. Jedną z pierwszych imprez Klubu był odczyt prezesa o *Farysie*. Kleiner prezesował w swych lubelskich latach także w Oddziale Lubelskim Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza; na posiedzeniach jawiły się referaty poświęcone poecie.

W latach krakowskich wracał J. Kleiner niekiedy do Mickiewicza, szczególnie w jubileuszowym roku 1955. Najważniejszy fragment III tomu monografii, poświęcony *Konfederatom barskim*, ogłosił w specjalnym

³⁹ „Pamiętnik Literacki”, 31(1934), s. 172-204.

⁴⁰ *Wydanie narodowe dzieł Mickiewicza*, „Pamiętnik Literacki”, 39(1950), s. 290-356.

⁴¹ S. P i g o ń, *Uwagi o uwagach prof. J. Kleinera na temat III tomu Wydania Narodowego Dzieł Mickiewicza*, „Pamiętnik Literacki”, 39(1950), s. 356-360, por. t e n ż e, *Z kłopotów filologa. Historia jednej koniektury*, tamże, 44(1953), z. 2, s. 671-678; K. G ó r s k i, *Zagadnienie emendacji tekstów Mickiewicza*, tamże, 45(1954), z. 3, s. 143-211 (o Kleinerze passim); W. K u b a c k i, *„Pieszy robotnik” (Filologiczny spór w ostatniej instancji)*, tamże, 48(1957), z. 4, s. 353-392 (nie utrzymała się lekcja „niecny”, proponowana przez J. Kleinera).

⁴² J. K l e i n e r, *Epilog „Pana Tadeusza”, (Ustalenie tekstu)*, „Nauka i Sztuka”, 2(1946), nr 2, s. 129-140. Polemika: Z. S t e f a n o w s k a, *Epilog „Pana Tadeusza”*, „Pamiętnik Literacki”, 46(1955), z. 2, s. 593-601; J. K l e i n e r, *Sprawa właściwej rekonstrukcji epilogu „Pana Tadeusza”*, tamże, 47(1956), z. 2, s. 532-545.

⁴³ W: *1848. W stulecie Wiosny Ludów literaci lubelscy*, Lublin 1948, s. 126-129.

zeszycie dodatkowym „Pamiętnika Literackiego” z 1956 r.⁴⁴ Inny fragment jako profesor honorowy KUL przesłał „Rocznikom Humanistycznym”⁴⁵. W mickiewiczowskiej księdze UNESCO, opublikowanej po polsku w 1956 r., ale o rok wcześniej mającej wersję francuską i angielską, pióra Kleinera był artykuł *Polska w „Panu Tadeuszu”*. Przedmowę do książki napisał Jan Parandowski (1895-1978), profesor zwyczajny literatury porównawczej KUL, wykładający w latach 1945-1950⁴⁶.

Piszący te słowa wydał z puścizny rękopiśmiennej – pozostałej po profesorze – w wydawnictwach TN KUL – tom *Studia inedita*. Tom pomieścił pięć nie opublikowanych za życia autora fragmentów III tomu monografii: „*Zdania i uwagi*” i *fragmenty liryki mistycznej; Satyra i humor w wierszach pisanych po „Panu Tadeuszu”*; „*Jakub Jasiński czyli Dwie Polski*”; *Liryki lozańskie; Ideologia wykładów w Collège de France*⁴⁷. Wszystkie wymienione rozprawy powstały w czasie wojny, w 1942 r. Autor miał pod ręką w swym Tusculum jedynie dworską bibliotekę. Analityczne studia poświęcone poezji opierał na wydaniu *Dzieł wszystkich* opracowanym przez Tadeusza Piniego i Mariana Reitera. Gdy idzie o wykłady paryskie, miał tylko tom *Les Slaves* (1914) i cytaty podał we własnym przekładzie. Z literatury przedmiotu dostępna była wtedy jedynie książka Zygmunta Wasilewskiego o Goszczyńskim (1923). Rozprawa o wykładach, omawiająca jeden tylko aspekt, w ukończonym tomie III monografii zostałaby dopełniona rozdziałami o innej jeszcze problematyce. Rozpraw opublikowanych po śmierci uczonego w 1964 r. nie traktował autor jako teksty o ostatecznym kształcie i nie udzielił im za życia *imprimatur*. Tomu III nie ukończył przede wszystkim dlatego, iż wyjazd do Paryża, związany z ewentualnym ukończeniem, uważał za niezbędny. Plany wyjazdowe snuł jeszcze

⁴⁴ Rekonstrukcja dalszego ciągu „*Konfederatów barskich*”, „Pamiętnik Literacki”, 47(1956), zeszyt Mickiewiczowski, s. 183-198.

⁴⁵ *Związek rozprawy Mickiewicza o nowoczesnym malarstwie religijnym Niemców z francuskim odrodzeniem sztuki chrześcijańskiej*, „Roczniki Humanistyczne”, 5(1954/1955), s. 73-77.

⁴⁶ Por. w wersji polskiej *Adam Mickiewicz, 1798-1855. W stulecie śmierci*, UNESCO, Warszawa 1956; J. K l e i n e r, *Polska w „Panu Tadeuszu”*, tamże, s. 187-202; J. P a r a n d o w s k i, *O życiu i dziele Adama Mickiewicza*, tamże, s. 21-49.

⁴⁷ Lublin 1964. Prace o Mickiewiczu, fragmenty t. III monografii, s. 247-356. Fragment rozprawy *Liryki lozańskie* był ogłoszony przez autora pt. „*Nad wodą wielką i czystą*”. (*Fragment większej całości*). „*Życie Literackie*”, 5(1955), nr 48, s. 6. Środowisko lubelskie upamiętniło J. Kleinera tomem wydanym pod redakcją F. Araszkiwicz, *Juliusz Kleiner. Księga zbiorowa o życiu i działalności*, Lublin 1961. Tam, zarówno w „szkicu syntetycznym” redaktora książki, jak i w innych pracach, uwagi o Kleinerze-mickiewiczologu.

w swych lubelskich latach, ale nie udało się ich zrealizować. Monografię wznawia Towarzystwo Naukowe KUL od 1995 r.

W trzecim trymestrze 1944/1945 drugą katedrę filologii klasycznej zajmował w KUL czasowo profesor zwyczajny UJK Jerzy Kowalski (1893-1948), od początku 1945/1946 r. profesor Uniwersytetu Wrocławskiego. Wybitny filolog klasyczny wkroczył w polonistykę jako wydawca wykładów lozańskich Mickiewicza w sejmowym wydaniu *Dzieł wszystkich* (1936)⁴⁸. W czasie krótkiego pobytu w KUL wygłosił na posiedzeniu naukowym odczyt pt. *Popas w Upicie*⁴⁹. Gawędę Mickiewicza poddał uczony analizie, rozwijając najpierw kwestię prawdopodobieństwa „zdarzenia prawdziwego”, ukazując następnie strukturę dialogową utworu pokrewną Rejowej *Krótkiej rozprawie...*, stwierdzając, że Mickiewicz poddał wersję o Sicińskim rozbiorowi mitologicznemu, a podniętę do tego czerpał z dzieł Alojzego Osieńskiego.

Od trzeciego trymestru 1944/1945 r. drugą katedrę historii literatury polskiej w KUL zajmował do końca 1949/1950 r. Stefan Kawyn (1904-1968) jako zastępca profesora. Habilitację uzyskał w KUL w czerwcu 1945 r., stopień profesora nadzwyczajnego i zwyczajnego już w nowym miejscu pracy, w UŁ. Wychowanek UJK ogłosił w okresie swej młodości naukowej pracę omawiającą ważny wycinek dziejów kultu Mickiewicza⁵⁰. W latach pracy w KUL ogłosił szereg drobnych rozpraw z badań nad „legendą Mickiewiczowską” i w wydawnictwach TN KUL ogłosił zbiór złożony z pięciu rozpraw pt. *Z badań nad legendą Mickiewiczowską. Studia i szkice fenograficzne I*⁵¹. Najobszerniejsza i najważniejsza naukowo rozprawa pierwsza, *Mickiewicz-człowiek*, otrzymała podtytuł *Studium*

⁴⁸ Por. A. M i c k i e w i c z, *Dzieła wszystkie*, wydanie sejmowe, t. VII, Warszawa 1936, s. 171-348. Opracowanie to przyjęto w VII tomie *Dzieł* w wydaniu narodowym (Kraków 1950, s. 153-234, 264-265, 283-300), z kolei w wydaniu jubileuszowym (Warszawa 1955, s. 163-250, 282-283, 306-327).

⁴⁹ „Meander”, 1(1946), nr 2, s. 94-100, streszczenie – „Sprawozdania TN KUL, 1(1945-1947), s. 34-35.

⁵⁰ *Ideologia stronnictw politycznych w Polsce wobec Mickiewicza, 1890-1898*, Lwów 1937, *Badania Literackie*, t. X (serię redagował we Lwowie J. Kleiner).

⁵¹ Zbiór pomieścił rozprawy następujące: *Mickiewicz-człowiek* (pierwodruk „Pamiętnik Literacki”, 37(1947), s. 66-161); *Mickiewicz w grupie legionistów 1848 r.* (pierwodruk w: *1848. W stulecie „Wiosny Ludów”*, s. 130-133); *Dzieciństwo wróżebne Mickiewicza w biografii Antoniego Małeckiego* (pierwodruk „Pamiętnik Literacki”, 38(1948), s. 476-485); *Mickiewicz-Towiańczyk w opinii emigracji i kraju 1841-1846* – (pierwodruk pt. *Mickiewicz-Towiańczyk w zwierciadle satyry emigracyjnej*, „Rocznik Zakładu Narodowego im. Ossolińskich”, 1948, t. III, s. 9-20); *Mickiewicz – zabójca poetów* (pierwodruk „Zdrój”, 2(1946), nr 12).

fenograficzne. Kawyn, najpoważniejszy reprezentant tego kierunku w badaniach historycznoliterackich, używał, nie odosobniony, określeń „fenografia, fenograficzny” itp., a powinno się mówić „fenomenografia”, bo idzie o zjawisko (fenomen), a nie „fen”⁵². Podjął tu Kawyn temat, któremu studium osobne poświęcił wcześniej Stefan Kołaczkowski⁵³, ale przebadął go z innego aspektu przy świadomie obranym założeniu metodycznym. Pod względem materiałowym najwięcej nowego przyniosła rozprawka o Mickiewiczu w „zwierciadle satyry emigracyjnej”; szkic o Mickiewiczu „zabójcy poetów” przyniósł interesujące spostrzeżenie: byli twórcy, którzy nie rozwinęli talentu, przekonani że nie dorównają nigdy Mickiewiczowi. Ta teza, nieoczekiwana, udokumentowana należycie, dodaje swoistego blasku do sławy największego poety.

W latach pracy w UŁ Kawyn zebrał nowe studia, narosłe w ciągu dziewięciu lat, w kolejnym tomie; wydał także tom o innej koncepcji: zgromadzenie wszystkich studiów związanych z „legendą Mickiewiczowską”, ograniczoną chronologicznie do lat życia poety i okresu bezpośrednio po śmierci⁵⁴. Do „całości” brak ostatniej książki rozprawy o stosunku Krasińskiego do Mickiewicza, nie napisanej, jak też studium o „Norwidzie wobec legendy Mickiewiczowskiej”, planowanego w latach lubelskich i zapowiadanego w prospektywnych spisach prac TNKUL; skończyło się jednak tylko na krótkim streszczeniu wykładu wygłoszonego na posiedzeniu Towarzystwa⁵⁵. W pewnej mierze „odpryskiem” pracy przygotowywanej jest rozprawka pt. *Norwidowska teoria przyczyn niepowodzenia literackiego*, ofiarowana mistrzowi studiów⁵⁶. Z Mickiewiczem wiąże się poniekąd jedna praca Kawyna, jeszcze „lubelska”: antologia *Walka romantyków z klasykami* (1947), rozszerzona po latach (1963)⁵⁷.

⁵² Zwrócił mi na to uwagę w jednej rozmowie prof. Tadeusz Ulewicz.

⁵³ *Mickiewicz jako człowiek. (Glossy)*. [Wstęp do:] A. M i c k i e w i c z, *Dzieła wszystkie*, wydanie sejmowe, t. XIII, *Listy*, t. I, Warszawa 1936, s. VII-LXI; dostępny dziś przedruk w: S. K o ł a c z k o w s k i, *Pisma wybrane*, t. I: *Portrety i zarysy literackie*, oprac. S. Pigoń, Kraków 1968, s. 75-130.

⁵⁴ *W kręgu kultu Mickiewicza. Szkice fenograficzne*, Łódź 1957; *Mickiewicz w oczach swoich współczesnych. Studia i szkice*, Kraków 1967.

⁵⁵ „Sprawozdania TN KUL”, 1(1945-1947), s. 85-87.

⁵⁶ W: *Księga pamiątkowa ku uczczeniu czterdziestolecia pracy naukowej [...] Juliusza Kleinera*, Łódź 1949, s. 311-318.

⁵⁷ *Walka romantyków z klasykami. Wypisy z wybranych tekstów źródłowych, Teksty literackie*, red. S. Kunowski, nr 2, Lublin 1947; *Walka romantyków z klasykami*, Wrocław 1963, BN, ser. I, nr 183.

Katedrę języka polskiego, później katedrę teorii literatury, piastowała w KUL w latach 1945-1950 Maria Dłuska (1900-1992) jako docent i zastępca profesora. Habilitowała się w dziedzinie językoznawstwa w 1935 r. w UJ; *veniam legendi* przeniosła następnie do UJK; z Uniwersytetem Lwowskim związana była do momentu pojawienia się w środowisku lubelskim. Z początkiem 1950/1951 r. odeszła do UJ i objęła katedrę nauk pomocniczych i teorii literatury jako profesor nadzwyczajny, a później zwyczajny. W latach lubelskich przygotowała i ogłosiła swe podstawowe *Studia z teorii i historii wersyfikacji polskiej*⁵⁸. O wierszu Mickiewicza napisała w tym dziele naturalnie sporo; poprzednio partię poświęconę Mickiewiczowi referowała na posiedzeniu TN KUL⁵⁹.

Ważne są zwłaszcza uwagi Dłuskiej na temat *Powieści Wajdeloty*. Badaczka dowiodła znaczenia tego utworu dla późniejszych prób heksametru polskiego. Już jako profesor UJ wystąpiła M. Dłuska na sesji Mickiewiczowskiej PAN w Warszawie w grudniu 1955 r. z rozprawą syntetyczną o wersyfikacji Mickiewicza, wydaną w tomie osobnym⁶⁰.

Z początkiem 1950/1951 r. kadra nauczająca na filologii polskiej KUL tak dalece zmieniła się, że rozpoczął się nowy okres; zakończył krótki, ale ważny, okres trwający od zakończenia na Ziemi Lubelskiej działań wojennych. Wykłady uniwersyteckie poświęcone Mickiewiczowi były następujące: 1944/1945 J. Kleiner: Mickiewicz w okresie *Konrada Wallenroda* i *Dziadów* części III, 3 g. tyg.

(ze względów zdrowotnych (wypadek z nogą) profesor nie doprowadził wykładów do *Dziadów* części III)

1945/1946 J. Kleiner: Mickiewicz w okresie *Dziadów* części III, 2 g. tyg.

1946/1947 J. Kleiner: Mickiewicz w okresie *Ksiąg* i *Pana Tadeusza* (I-II trym.), 2 g. tyg.

1946/1947 S. Kawyn: Dzieje kultu Mickiewicza, 1 g. tyg.

1947/1948 S. Kawyn: Dzieje kultu Mickiewicza, c.d., 1 g. tyg.

1947/1948 J. Kleiner: Artyzm *Pana Tadeusza* (II trym.), 2 g. tyg.

W 1947/1948 r. tematem całorocznym seminarium niższego J. Kleinera (2 g. tyg.) była analiza *Konrada Wallenroda*, a całorocznym tematem

⁵⁸ T. I-II, Kraków 1948-1958², t. I-II. Warszawa 1978. Indeks rejestruje wszystkie – liczne – partie o Mickiewiczuz.

⁵⁹ Por. „Sprawozdania [...] TN KUL”, 3(1952), s. 18 (wzmianka o posiedzeniu z 15 I 1949).

⁶⁰ *O wersyfikacji Mickiewicza. (Próba syntezy)*, Warszawa 1955.

seminarium S. Kawyna (2 g. tyg.) – badania fenomenograficzne nad postacią Mickiewicza. Mickiewicza dotyczyły dwie prace doktorskie, których promotorem był J. Kleiner:

Zygmunt Bownik, *Z dziejów recepcji Mickiewicza w Polsce i za granicą* (4 marca 1945⁶¹).

Andrzej Lewicki, *Faust i Gustaw – Konrad jako bohaterowie romantyczni* (24 listopada 1945).

„Mickiewiczowskie” były trzy prace magisterskie na seminariach J. Kleinera i S. Kawyna:

Jan Słomkowski, *Niemcy w opinii Mickiewicza* (1945);

Jadwiga Romanowska, *Wyraz uczuć patriotycznych u Mickiewicza* (1949);

Wanda Łakowiczówna, *III część „Dziadów” Mickiewicza i „Róża” Żeromskiego. Kompozycja i technika dramatów* (1950).

Spośród wychowanków polonistyki KUL lat 1944-1950 do kadry nauczającej w KUL weszli przyszli profesorowie: poza piszącym te słowa Stefan Sawicki, Maria Jasińska-Wojtkowska (o nich będzie później), Jadwiga Sokołowska 1925-1991, badaczka literatury staropolskiej, wreszcie – już w latach emerytalnych – Jadwiga Rudnicka (ur. 1919), osoba o szerokich zainteresowaniach (przede wszystkim literatura doby oświecenia i Norwid). Ta ostatnia w Roku Mickiewiczowskim 1955 wystąpiła z ważnym przyczynkiem materiałowym pt. *Adam Mickiewicz pod rządami Paskiewicza*⁶². Dodać należy do tego, że Zdzisława Kopczyńska (1919-1982) i Lucylla Pszczołowska (ur. 1924), które magisteria uzyskały w seminarium J. Kleinera w KUL, a z inspiracji M. Dłuskiej stały się znakomitymi badaczkami wersyfikacji i poetyki, doktoryzowały się w IBL PAN z „wiersza romantycznego”: Kopczyńska z wiersza epicznego (m.in. *Pan Tadeusz*), Pszczołowska – z wiersza *Dziadów* i *Kordiana*⁶³. Wymienić należy trzecie nazwisko w tym szeregu: Tadeusz Kuryś (ur. 1923), który – przeszedłszy tę samą drogę – zabłysnął szczególnie w tomie *Sylabotyzm*⁶⁴; w wielu hasłach napisał tu sporo o wierszach Mickiewicza. Inny wychowanek polo-

⁶¹ Doktorant, pod przewodnictwem swego promotora, przedstawił główne tezy pracy na posiedzeniu Oddziału Lubelskiego Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza, ale nie ogłosił całości drukiem. Drugi z kolei doktorant prawdopodobnie także nie opublikował pracy.

⁶² „Pamiętnik Literacki”, 47(1956), z. 1, s. 216-225.

⁶³ Por. Z. K o p c z y ń s k a, L. P s z c z o ł o w s k a, *O wierszu romantycznym*, Warszawa 1963.

⁶⁴ Tom IV Działu III (*Wersyfikacja*) w „zarysie encyklopedycznym” *Poetyka*, wydawany przez IBL PAN, zredagowany przez T. Kurysia wraz z M. Dłuską.

nistyki KUL z tych lat, Tadeusz Domański (ur. 1922), po otrzymaniu magisterium w KUL u J. Kleinera (1948) przebywający w Paryżu, tam doktoryzowany (w Sorbonie), wykładający o języku i literaturze polskiej w kilku uniwersytetach paryskich, włączył się odkrywaniem w Archives Nationales nieznanego memoriału Mickiewicza z 15 czerwca 1855 r. do XIII tomu *Dziół* w wydaniu narodowym, publikując tekst we własnym przekładzie polskim⁶⁵; ilustracja, jedna z wielu, pięknego sformułowania Mieczysława Jastruna: „Mickiewicz ciągle pisze”. Wychowanka KUL, Wanda Janowska-Renikowa (ur. 1925), po uzyskaniu magisterium u S. Kawyna w KUL (1950) i po studiach teatrologicznych w Łodzi, doktoryzowała się po latach w UŁ; okresowo prowadziła dla studentów KUL wykłady nieobowiązkowe z zakresu teatrologii. Jako wieloletnia wykładowczyni Wyższej Szkoły Teatralnej i Filmowej niejednokrotnie analizowała *Dziady* z aspektu scenicznego. Mniejszy związek z poezją Mickiewicza miał dorobek Stefana J. Buksińskiego (ur. 1922), doktoryzowanego po latach w UŁ przez S. Kawyna. Wymienienie tych faktów wystarczająco dowodzi znakomitych osiągnięć polonistyki KUL z pierwszego powojennego okresu, w którym nie zmarnowano „szansy”, jak to kiedyś w pewnej rozprawie suponowano, i na tę supozycję zareagowałem. Spotkałem się z odpowiedzią niczego nie wyjaśniającą, utrzymaną w tonie, który – jak mi stąd i zowąd donoszono – uznania nie uzyskał. Nie replikowałem. Są fakty, są teksty, są obyczaje zwykłej lojalności badawczej i polemicznej. Osąd należy do historii.

III

Mimo iż po sześciu pierwszych latach powojennych polonistyka KUL, jak i cała uczelnia, nie zawiesiła ani na chwilę działalności, zjawisko niemal całkowitej wymiany kadry nauczającej stanowi przesłankę do wyodrębnienia nowego okresu. Pierwszą katedrę historii literatury polskiej objął po odejściu J. Kleinera w 1949 r. zastępczo Feliks Araszkiewicz (1895-1966), prowadzący od 1946 r. wykłady zleczone z zakresu metodyki nauczania języka i literatury polskiej, habilitowany w 1947 r. na podstawie rozprawy o Bolesławie Prusie (Prusa dotyczyła również dysertacja doktorska, napisana w seminarium Ignacego Chrzanowskiego w UJ, 1924).

⁶⁵ Kraków 1955, s. 142-143.

Jednakże zatwierdzenie na stanowisku docenta otrzymał Araszkiewicz dopiero w 1956 r., a profesurę nadzwyczajną w 1961 r., na emeryturę przeszedł w 1965 r. W całej działalności badawczej i dydaktycznej zajmował się wyłącznie okresem od 1863 r. po współczesność; w romantyzm wkroczył jedną tylko pracą, związaną z rokiem Mickiewiczowskim: w tomie „Roczników Humanistycznych” poświęconym poecie ogłosił szkic o romantyzmie i romantykach w szkołach polskich po przełomowym 1905 roku⁶⁶. Był w latach 1951-1955 prezesem Lubelskiego Oddziału Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza.

Irena Sławińska (ur. 1913), wychowanka USB w Wilnie (uczennica przede wszystkim Manfreda Kridla), doktoryzowana w UMK w Toruniu (1946), objęła w KUL z początkiem 1950/1951 r. katedrę teorii literatury jako zastępca profesora. W 1956 r. otrzymała nominację na profesora nadzwyczajnego, a w 1968 r. – zwyczajnego. Katedrę teorii literatury zamieniła w 1976 r. na nowo utworzoną Katedrę Teatru i Dramatu; przeszedłszy na emeryturę (1983), nadal sprawowała przez wiele lat kuratorium nad katedrą.

Sławińska jest wybitną badaczką Norwida; jej główne osiągnięcia są w dziedzinie dramatu i teatru, osiągnięcia znane poza Polską – w wielu krajach zachodniej Europy i Ameryki. Wielokrotnie występowała z wykładami, przede wszystkim z zakresu dramatu i teatru, na międzynarodowych kongresach, przemawiając po francusku i po angielsku. W tych dwu językach prowadziła jako *professeur invitée* wykłady i seminaria, często przez cały rok, w kilku uniwersytetach Zachodu. W przemyśleniach dotyczących dramatu nie pominęła *Dziadów*. W młodzieńczym studium pt. *Problematyka badań nad językiem dramatu*⁶⁷ rzuciła subtelną uwagę o *Improwizacji* w *Dziadów* części III; wskazała, że w tej części utworu dramatycznego słowo ma taką rangę, jaką posiada w poezji lirycznej. Rozprawą *O strukturze słownej III części „Dziadów”* włączyła się do zbiorowej książki mickiewiczowskiej środowiska KUL w roku jubileuszowym⁶⁸. Rozwinęła spostrzeżenia wypowiedziane w monografii J. Kleinera o indywidualizowaniu języka postaci; wzbogaciła je przemyśleniami na temat

⁶⁶ *Romantyzm i romantycy w prywatnych polskich szkołach średnich w Kongresówce w latach 1906-1914. (Wspomnienia lubelskie)*, „Roczniki Humanistyczne”, 5(1954/1955), s. 313-325.

⁶⁷ „Roczniki Humanistyczne”, 4(1953), z. 1, s. 25 i n., zwł. s. 57.

⁶⁸ *O strukturze słownej III części „Dziadów”*. (*Zarys problematyki*), „Roczniki Humanistyczne”, 5(1954/1955), s. 141-156.

konstrukcji dialogów, o roli pieśni w całości dramatu, o teatralizacji słowa. W cyklu wykładów publicznych TN KUL z racji jubileuszowego roku wygłosiła Sławińska 20 lutego 1956 r. odczyt *O rozmowach w III cz. „Dziadów”*, opublikowany w wydawnictwach TN KUL w cyklu *Wykłady i przemówienia*⁶⁹. Ważne są tu spostrzeżenia o starannym uzasadnieniu dialogów, o ich realistycznej stylizacji, również spostrzeżenia o sceniczności utworu, przeznaczonego wyraźnie dla teatru.

Dziady są utworem Mickiewicza, do którego Sławińska wraca myślą często. Gdy „Zagadnienia Rodzajów Literackich” opublikowały dwie wypowiedzi o *Dziadach* braci Darringów, wnikliwa czytelniczka obcojęzycznej literatury naukowej o dramacie specjalną notatką podkreśliła znaczenie tego faktu, wskazując na drogę, którą arcydramat Mickiewicza wkracza na szczyty literatury światowej. Tę ideę uzasadniła w rozprawie o „rodzimych tradycjach w dramaturgii polskiej”, w której starannie wyłuskała także estetyczne poglądy Mickiewicza (wyrażone w wykładach paryskich) na temat dramatu⁷⁰.

Drugą katedrę historii literatury polskiej objął z początkiem 1950/1951 r., po odejściu S. Kawyna, Czesław Zgorzelski (ur. 1908), najpierw jako zastępca profesora. Wychowanek USB (uczeń jeszcze S. Pigionia), wieloletni asystent wileńskiej wszechnicy, po drugiej wojnie światowej asystent i adjunkt UMK w Toruniu (doktoryzowany w 1947 r.). W 1957 roku otrzymał stopień profesora nadzwyczajnego, a w 1968 r. – zwyczajnego. W r. 1955 objął po F. Araszkiewiczu prezesurę Oddziału Lubelskiego Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza i sprawował ją do 1983 roku; przekazał funkcję piastowaną przez tyle lat Stanisławowi Ficie. Jako profesor przeszedł na emeryturę w 1978 roku.

Przed przybyciem do Lublina, w którym osiadł na stałe, dał się poznać jako badacz i wydawca Mickiewicza. Związły ale interesujący artykuł poświęcił *Sonetom krymskim* (1946). Pisał o wpływie naszego poety na literaturę rosyjską. Studium ogłoszone w 1947 r. na łamach „Twórczości” otrzymało wersję angielską w pierwszym roku profesury w KUL⁷¹. Mono-

⁶⁹ Lublin 1957; przedr. w: t a ż, *Sceniczny gest poety. Zbiór studiów o dramacie*, Kraków 1960, s. 91-128; przedr. w: t a ż, *Odczytywanie dramatu*, Warszawa 1988, s. 144-175.

⁷⁰ *Wokół dwu rozpraw o „Dziadach” w „Zagadnieniach Rodzajów Literackich”*, „Zagadnienia Rodzajów Literackich”, 16(1973), z. 1, s. 69-71; *Rodzime tradycje w dramaturgii polskiej*, w: *Wkład Polaków do kultury świata*, Lublin 1976, s. 610, 612, 616-617.

⁷¹ *Pielgrzym „w krainie dostatków i krasy”*, „Tygodnik Powszechny”, 2(1946), nr 39, s. 5; *Mickiewicz w Rosji*, „Twórczość”, 3(1947), nr 11, s. 94-103; wersja angielska pt. *Mickiewicz*

grafia *Duma poprzedniczka ballady* (1949) zawiera spory fragment o poemacie duma przez Mickiewicza, ale najwybitniejszą z mickiewiczowskich „przedlubelskich” prac była rozprawa osobna poświęcona pierwszym balladom Mickiewicza (1948), załączek wieloletnich prac nad balladą polską i – dłużej znacznie trwających – nad liryką Mickiewicza⁷². Był Zgorzelski edytorem *Poezji* Mickiewicza w popularnej serii Spółdzielczego Instytutu Wydawniczego⁷³, ale tej pozycji nie traktował nigdy jako osiągnięcie, chociaż przyszłego edytora, i to wysokiej klasy, zapowiadała. W lubelskich latach zaczęły się mnożyć dalsze prace o lirykach Mickiewicza: poza paroma szkicami syntetycznymi, z których najważniejszy nosi tytuł *O sztuce lirycznej Mickiewicza*⁷⁴, należy wymienić zwłaszcza dwa analityczne: jeden o cyklu utworów (*Sonet* odeskie), drugi mający za przedmiot analizę jednego liryku (*Mędrca*)⁷⁵. Wszystkie wymienione prace dotyczące liryki, dawniejsze i lubelskie, złożyły się na część pierwszą tomu *O lirykach Mickiewicza i Słowackiego* (1961)⁷⁶. Ukazanie się tego zbioru to znów ważne wydarzenie w dziejach TN KUL, aczkolwiek zaznaczyć trzeba, że zarówno część dotycząca Mickiewicza, jak i następnie część dotycząca Słowackiego otrzymały po latach redakcje rozszerzone i w tomach wydanych później, poza środowiskiem KUL, „żyją” obecnie w nauce. Osiągnięciem części poświęconej lirykom Mickiewicza jest przede wszystkim: wskazanie na znaczenie ballady *Lilie* będącej polską *Lenorą*; pierwsze tak dokładne omówienie *Sonetów* odeskich (no i... ustabilizowanie w nauce tej nazwy zamiast bezsensownej „erotyczne”); pierwsza dokładna analiza *Mędrców*; wykazanie balladowej struktury *Śmierci pułkownika*.

Zgrupowanie w jednym tomie sześciu esejów o lirykach Mickiewicza nie stanowiło zamknięcia etapu; badania nad poezją Mickiewicza prowadził

in *Russia*, in: *Adam Mickiewicz. Poet of Poland. A Symposium*, red. M. Kridl, New York 1951 s. 129-143.

⁷² *Duma poprzedniczka ballady*, Toruń 1949, zwł. s. 111-115; *O pierwszych balladach Mickiewicza*, „Pamiętnik Literacki”, 37(1948), s. 72-149.

⁷³ A. M i c k i e w i c z, *Poezje. Wybór*, oprac. Cz. Zgorzelski, Warszawa 1948 (*Księgi Polskie*, t. III).

⁷⁴ „Zeszyty Naukowe KUL”, 2(1950), nr 11, s. 35-48. Inny szkic syntetyczny, *Drogi rozwojowe liryki Mickiewicza*, ukazał się poprzednio w wersji nieco krótszej w „Kamienie” (11(1952), nr 1/2, s. 25-30).

⁷⁵ *O sonetach odeskich Mickiewicza*, „Roczniki Humanistyczne”, 4(1953), z. 1, s. 143-166; *Wiersz o mędrkach*, „Znak”, 11(1959), nr 3 (57), s. 353-363.

⁷⁶ *O lirykach Mickiewicza i Słowackiego. Eseje i studia*, Lublin 1961, cz. 1: *O lirykach Mickiewicza*, s. 7-151.

autor nadal. W tomie z 1961 r. nie przedrukował, ze względu na trochę odrębny charakter, ważnej rozprawy, już opublikowanej, pt. *Człowiek jako element młodzieńczej poezji Mickiewicza*⁷⁷. Przybyła na warsztacie Zgorzelskiego jedna rozprawa szczegółowa, analiza liryku *Te rozkwitłe świeżo drzewa...*⁷⁸, jedna analiza porównawcza (dwa „posłowi” lirycznych do dzieł największych: wiersza *Do przyjaciół Moskali* i wiersza zwanego *Epilogiem Pana Tadeusza*)⁷⁹. Przybyły dalsze syntetyczne, omawiające szereg utworów, np. szkic o pierwszym tomie poezyj⁸⁰, liryczna twórczość okresu wileńsko-kowieńskiego (we wstępie do *Wyboru poezyj*, 1974, o którym będzie mowa). Jedno studium syntetyczne ma charakter szerszy: wykazuje rolę młodzieńczej poezji Mickiewicza w „przełomie romantycznym” w dziejach polskiej liryki⁸¹. Urodziło się także interesujące studium o „dramatyczności” monologu w liryce Mickiewicza. „Odpryskiem” z warsztatu edytora poezyj była rozprawa *Jak pracował Mickiewicz nad tekstem „Zdań i uwag”*. Wszystkie wymienione studia i rozprawy wraz z esejami poświęconymi Mickiewiczowi w tomie z 1961 r. stanowią nową książkę złożoną z czternastu dłuższych i krótszych rozpraw, studiów i szkiców, opublikowaną w 1976 r.⁸²

Wydany w dwa lata później tom *Od Oświecenia ku Romantyzmowi i współczesności* pomieścił zarówno wykład syntetyczny *Romantyzm w Polsce*, wygłoszony w Lublinie 23 listopada 1955 r. w ramach uroczystości Roku Mickiewiczowskiego i opublikowany w 1957 r. w cyklu *Wykłady i przemówienia* w TN KUL, jak też nie drukowane poprzednio *Notatki na marginesach „Konrada Wallenroda”*, powstałe z wykładów o epice Mickiewicza, prowadzonych w KUL w 1955-1956 r.⁸³ W latach ostatnich

⁷⁷ „Roczniki Humanistyczne”, 5(1954/1955), s. 1-40.

⁷⁸ Ogłoszona pt. *Żal poety-pielgrzyma*, w: *Księga pamiątkowa ku czci Konrada Górskiego*, Toruń 1967, s. 233-245.

⁷⁹ *Dwa posłowania liryczne Mickiewicza*. Wygłoszone w ramach Sympozjum Mickiewiczowskiego w KUL (10-12 grudnia 1973), opublikowane w: *Mickiewicz. Sympozjum w KUL*, Lublin 1979, s. 319-332; już wcześniej w tomie Zgorzelskiego *O sztuce poetyckiej Mickiewicza*, por. przyp. 82.

⁸⁰ *Debiut poetycki Mickiewicza*. „Zeszyty Naukowe KUL”, 16(1973), z. 1, s. 19-27, przedr. w tomie *O sztuce poetyckiej...* pt. *Mickiewiczowski zwiastun romantyzmu*.

⁸¹ *Przełom romantyczny w dziejach liryki polskiej*, w: *Z polskich studiów slawistycznych*, ser. 3: *Nauka o literaturze. Prace na VI Międzynarodowy Kongres Slawistów w Pradze 1968*, Warszawa 1968, s. 111-119.

⁸² *O sztuce poetyckiej Mickiewicza. Próby zbliżeń i uogólnień*, Warszawa 1976.

⁸³ *Od Oświecenia ku Romantyzmowi i współczesności*. (*Szkice historycznoliterackie*), Kraków 1978, s. 157-183, 232-263.

doszły dwie jeszcze interesujące w swej koncepcji rozprawy: fragment zapowiedzianej pracy poświęconej Mickiewiczowskiemu „krajom marzeń” i studium o liryzmie w *Panu Tadeuszu*⁸⁴. A więc i na arcypoemat przyszała pora.

W znacznej części dotyczą Mickiewicza rozproszone studia, tworzące cykle w dalszych tomach. Tom *Zarysy i szkice literackie* (Warszawa 1988) pomieścił poza ogólnymi rozprawami, w których były wzmianki o Mickiewiczu, także cykl *Ze świata poezji mickiewiczowskiej* (s. 157-252). Na cykl złożyły się rozprawy: *Elegijna poezja Mickiewicza* (s. 153-173); *W krainach poezji Mickiewiczowskiej* (s. 174-207); *W strefie liryczności „Pana Tadeusza”* (s. 208-244, por. przyp. 84); *Mickiewicz żywy* (s. 245-252). Tom ostatni, *„W Tobie jest światłość”* (Lublin 1993) zawiera nieco krótszy cykl mickiewiczowski (s. 37-86): przedruki dwu artykułów ogłoszonych na krótko przedtem (s. 37-54 *„Wschodzi na Syjon Dziewica...” Matka Boska w poezji Adama Mickiewicza* (s. 55-74): *„Gdy czuwa tylko zgryzota i skrucha...”*: *Powaga etyczna w postawie twórczej Mickiewicza*) i przedruk dawniejszej rozprawy o *Mędrcach* (s. 75-86).

Osobną grupę stanowią dociekania filologiczne, „odpryski” z warsztatu edytora. Do odnotowania tu, poza jedną rozprawą opublikowaną w tomie z 1976 r., także: niezwykle staranny przyczynek materiałowy wykazujący „regestr prenumeratorów” wileńskiej edycji *Poezji*; rozprawka *Zagadki mickiewiczowskie*, poświęcona poezji okresu wileńsko-kowieńskiego; inna, *Nad autografami Mickiewicza*, dotycząca głównie okresu późniejszego, wierszy pisanych po *Panu Tadeuszu*; wypowiedź w dyskusji wywołanej pracą rosyjskiego mickiewiczologa, Siemiona Łandy: stanowisko w sprawie interpunkcji poety⁸⁵.

Pora na scharakteryzowanie wkładu Zgorzelskiego do edytorstwa poezji Mickiewicza. Zainteresowanie balladą i wieloletnia praca nad dziejami tego

⁸⁴ *Mickiewiczowska liryka marzeń*, „Rocznik Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza”, 20(1985), s. 137-143; *W strefie liryczności „Pana Tadeusza”*, tamże, 22(1987), s. 35-49.

⁸⁵ *Materiały do dziejów wileńskiej edycji „Poezji” Mickiewicza*. „Regestr prenumeratorów”, „Pamiętnik Literacki”, 57(1966), z. 3, s. 625-651 („regestr” ów otrzymał Zgorzelski po apelu w sprawie autografów Mickiewicza pt. *Zagubione skarby*, „Ruch Literacki”, 4(1963), z. 5/6 (20-21), s. 254-265); *Zagadki mickiewiczowskie*, „Roczniki Humanistyczne”, 18(1970), z. 1, s. 135-146; *Nad autografami Mickiewicza*, „Pamiętnik Literacki”, 65(1974), z. 3, s. 197-217; *O albumie Moszyńskiego, o „Sonetach” i o wierszu Mickiewicza „Do M.”*. *Na marginesie propozycji Siemona Łandy*, tamże, 69(1978), z. 3, s. 173-189; „*Grafologia*” *interpunkcyjna*. *Z badań nad liryką Mickiewicza*, 71(1980), z. 4, s. 333-347.

gatunku zaowocowały tomem BN, wydanym przy współdziale Ireneusza Opackiego (1962), w którym oczywiście ballady poety największego zajęły miejsce poczesne i znalazło to wyraz we wstępie. Zrozumiały, że uwagi o Mickiewiczu powtórzone zostały w omówieniu dziejów ballady w Polsce w obszernym haśle *Ballada*, opracowanym także wspólnie z Opackim w encyklopedii *Poetyka*⁸⁶.

W 1969 roku rozpoczęło się (od *Pana Tadeusza* w opracowaniu Konrada Górskiego) naukowe wydanie *Dzieł wszystkich Mickiewicza*, przygotowywane od 1955 r. (*sic*). Zgorzelski, członek Komitetu Redakcyjnego, opracował tom I, *Wiersze*, który wyszedł w latach 1971-1986 w czterech woluminach. Przynosi tekst z pełnym aparatem, opracowany z niezwykłą wnikliwością. Dociekliwość edytora i jego dokładność uznać trzeba za cechy imponujące, które z tego tomu rozrośniętego do czterech woluminów czynią najwyższy wzlot edytorskiej myśli polskiej. Edytor wydał nadto *Wiersze* poety z lat 1819-1829 w podobiznach autografów (1973), a następnie podobiznę pierwodruku *Sonetów* (1976), poprzedzoną wstępem pt. *W 150 rocznicę wydania Sonetów*⁸⁷. Jedno jeszcze przedsięwzięcie stojące na najwyższym poziomie naukowym trzeba tu odnotować, mimo iż Mickiewicza bezpośrednio nie dotyczy. Doniosłym faktem było w 1970 r. pozyskanie dla Biblioteki KUL pewnej części Archiwum Filomatów (dar Prymasa Polski, Stefana kard. Wyszyńskiego). Stało się to przyczyną wydania pod redakcją Cz. Zgorzelskiego tomu tak właśnie zatytułowanego (*Archiwum Filomatów*), grupującego materiały tworzące cykl *Na zesłaniu*. Mieści on, poza materiałami Biblioteki KUL, także inne: z Muzeum Literatury im. A. Mickiewicza w Warszawie i ze zbiorów wileńskich, wybrane przez redaktora w czasie krótkiego pobytu w Wilnie w 1971 r. Lwia część materiałów wiąże się z osobą sekretarza Towarzystwa Filomatów, Onufrego Pietraszkiewicza⁸⁸.

⁸⁶ Por. Cz. Zgorzelski, (współudz. I. Opacki – oprac.), *Ballada polska*, Wrocław 1962, BN, ser. I, nr 177, we wstępie s. XLII-XLVI, wśród tekstów 10 utworów Mickiewicza; por. *Dzieje ballady w Polsce*, w: I. Opacki, Cz. Zgorzelski, *Poetyka. Zarys encyklopedyczny*, dz. I: *Gatunki literackie*, t. VII; *Nowożytne gatunki fabularne*, cz. I: *Gatunki wierszowane*, Wrocław 1970, s. 100-102.

⁸⁷ A. Mickiewicz, *Wiersze [...] w podobiznach autografów*, cz. 1: 1819-1829, Wrocław 1973; tenże, *Sonety. Podobizna pierwodruku*, [...], Wrocław 1976, wstęp – s. 3-20.

⁸⁸ *Archiwum Filomatów*, t. I: *Na zesłaniu*, red. Cz. Zgorzelski, Wrocław 1973, *Materiały Literackie*, t. III.

Pracom edytorskim ściśle naukowym towarzyszyły doskonałe popularne. Minęło już prawie 70 lat od wydania przez S. Pigonia *Poezji* Mickiewicza w czterech tomach (oprócz utworów wierszowanych także *Księgi*, 1929-1931). Układ czterech tomów poetyckich, do których doszła proza (w dwunastu tomach), przyjęły wydanie sejmowe (nie ukończone), narodowe, jubileuszowe. Gdy od jubileuszowego (1958) minęło już bez mała ćwierć wieku, „Czytelnik” przystąpił do wznowienia *Poezji* (wraz z *Księgami*) w czterech tomach, których opracowanie powierzono najwybitniejszym mickiewiczologom. Edytorem I tomu (*Wiersze*) był Zgorzelski (po raz pierwszy, 1979). W latach 1982-1994 Zgorzelski wraz z Zofią Stefanowską (IBL), ze Zbigniewem J. Nowakiem (UŚ) i ze Stanisławem Makowskim (UW) redagował edycję *Dzieł* Mickiewicza, na nowo przepracowaną. Do współpracy doszły inne osoby; Zgorzelski przewodniczył komitetowi, czego się zrzekł w 1994 r. na rzecz Z. Stefanowskiej. Wydanie przyjęło nazwę „rocznicowe”. Tom 1, *Wiersze*, w opracowaniu Zgorzelskiego wyszedł. Zgorzelski został wybrany honorowym przewodniczącym jubileuszu przygotowywanego na rok 1998.

Osobną kartą są dwa tomy wyboru poezji Mickiewicza w opracowaniu Zgorzelskiego w BN. Królowa naszych serii wydawniczych przeznaczyła od początku dwa tomy na *Poezje* Mickiewicza (tak nazwano tomy wyboru wierszy drobnych, ser. I nr 6,66); przyjęto 1824 rok jako cezurę. Tom I. ukazał się czterokrotnie w latach 1920-1930 w opracowaniu Józefa Kallenbacha i w 1949 roku w dość dziwnej postaci: powtórzono tekst i objaśnienia w opracowaniu Kallenbacha, zmieniono tylko wstęp: przedrukowano znaną skądinąd rozprawę Wacława Kubackiego o „pierwiosnkach romantyzmu polskiego”. Nieporozumieniem wydawniczym było wznowienie tomu nie uwzględniającego emendacji Pigonia, Borowego, Płoszewskiego. Tom II wyszedł dwukrotnie (1924, 1928) w opracowaniu Kallenbacha i Jana Bystrzyckiego. Zgorzelski przepracował oba tomy na nowo, przyjmując w obu tomach tytuł *Wybór poezji*. Jego opracowanie tomu I (wyd. 6, 1974) i II (wyd. 3, 1986) wyparło całkowicie wszystkie edycje poprzednie. Oczywiście, zgodnie z profilem serii, teksty poprzedzone zostały wstępami, które stanowią zarys monograficzny lirycznej poezji Mickiewicza.

Jest jeszcze jedna karta w działalności Zgorzelskiego – edytora Mickiewicza. Jego przede wszystkim dziełem, przy współpracy trzech innych osób (Marii Danilewicz-Zielińskiej, Marii Dernałowiczówny i Janusza Odrowąż-Pieniążka) jest tom II zbioru *Mickiewicziana* w zbiorach Tomasza Niewodniczańskiego w Bitburgu (Warszawa 1993). Główny trzon

tomu to *Wiersze w Albumie* Moszyńskiego, wydane przez Zgorzelskiego w fototypii i w transliteracji. Rękopis poszukiwany przez dziesiątki lat, odnaleziony i wykorzystany, przepadł znów wraz z lwią częścią nakładu tomu II wspomnianych mickiewiczianów. Ukradzione zostało auto, w którym był rękopis i prawie cały nakład edycji. Ocalało około 100 egzemplarzy.

Jerzy Starnawski (ur. 1922), po studiach w KUL, dodatkowo w UJ i w UW, po doktoracie uzyskanym w 1949 r., przez lat 14 (1950-1964) był pracownikiem naukowym KUL, przeszedłszy stopnie od starszego asystenta do docenta. Od 1964 r. jest pracownikiem UŁ (1974 profesor nadzwyczajny, 1981 zwyczajny, od 1992 na emeryturze). W młodości był badaczem romantyzmu. Mickiewiczowi poświęcił w swych latach lubelskich, poza obszerną „antologią poetycką” *Adam Mickiewicz w poezji polskiej i obcej* (1961), kilka drobnych szkiców o dziejach sławy poety. Dwie pierwsze dotyczą recepcji poety w Lublinie i w Ziemi Lubelskiej; trzecie omawia wkład Tadeusza Zielińskiego do badań nad Mickiewiczem⁸⁹, zostało napisane dla zeszytu „Roczników Humanistycznych” zawierającego prace z zakresu filologii klasycznej. Janina Pliszczyńska (1904-1982) pragnęła w nim zgrupować kilka rozprawek poświęconych Zielińskiemu, którego uczniowie nieprzerwanie przemawiali z katedry filologii klasycznej KUL. Przejście piszącego te słowa ku dobie stropolskiej spowodowało, iż romantyzm stał się martwą pozycją w dalszej działalności; drobiazgi ogłoszone w latach pracy w UŁ nie mogą być tu wymienione.

Od początku 1951/1952 r. pracownikiem naukowym KUL jest Stefan Sawicki (ur. 1927). Przeszedł stopnie od asystenta i adiunkta do profesora zwyczajnego. Doktoryzował się u Konrada Górskiego w UMK (1960), habilitował w tejże uczelni 5 marca 1968 r. Po habilitacji był kierownikiem I Katedry Historii Literatury Polskiej (po F. Araszkiewicz), od 1972 r. jako profesor; jest obecnie kierownikiem Katedry Teorii Literatury. Poza teorią literatury i badaniami nad literaturą katolicką pasjonuje go Norwid. Jednakże zarówno cykl prac stanowiący podstawę doktoratu, jak i praca habilitacyjna łączą się w znacznej mierze z Mickiewiczem. Jako teza doktorska przyjęte zostały studia z zakresu wersyfikacji polskiej. Jedno z nich jest wyłącznie mickiewiczowskie, dotyczy wykorzystania przerzutni przez

⁸⁹ *Zarys dziejów recepcji Mickiewicza w Lublinie i na Lubelszczyźnie*, „Roczniki Humanistyczne”, 5(1954/1955), s. 283-312; *Lubelska Księga Mickiewiczowska z roku 1898*, „Kamena”, 23(1956), nr 10, s. 35-37; *Tadeusza Zielińskiego studia Mickiewiczowskie*, „Roczniki Humanistyczne”, 9(1960), z. 2, s. 85-91.

poetę, przede wszystkim w utworach epickich aż do *Pana Tadeusza* (tu najwięcej obserwacji). Potrącenia o poezję Mickiewicza zawierają inne studia, zwłaszcza rozprawa o wierszu wolnym⁹⁰. Podstawę habilitacji stanowiła książka o początkach syntezy historycznoliterackiej w Polsce, w której sporo uwagi poświęcił autor wykładom paryskim Mickiewicza⁹¹.

Blisko współpracująca z Sawickim w Komisji, a później Zakładzie Badań nad Literaturą Religijną, Maria Jasińska-Wojtkowska (ur. 1926), st. asystent od 1951 r., doktoryzowana w UŁ u Stefanii Skwarczyńskiej i w tej uczelni habilitowana w 1969 r., w 1970 ustabilizowana jako docent, później profesor zwyczajny i kierownik Katedry Literatury Współczesnej w KUL, obecnie na emeryturze, nie wykazywała w twórczości naukowej bliższego zainteresowania Mickiewiczem, o którego twórczość w niejedynej pracy naturalnie potrąciła, szczególnie w pracy habilitacyjnej *Zagadnienia biografii literackiej* (Warszawa 1970), gdyż powieści biograficzne o Mickiewiczu, dość liczne, zostały oczywiście należycie uwzględnione.

W ostatnich latach życia związała się z polonistyką KUL, z katedrą prof. Araszkieвича, wieloletnia bardzo wybitna nauczycielka szkół średnich, wychowanka USB z czasów Stanisława Pignonia, Wanda z Nowodworskich Achremowiczowa (1901-1974). Była najpierw od 1950/1951 r. starszą asystentką, później zamieniła etat na godziny zleczone; czynna była do 1964 r. W dorobku jej mickiewiczowska jest jedna praca, poświęcona dźwiękowi jako elementowi poezji Mickiewicza⁹².

W latach gdy katedry posiadali Araszkievicz, Zgorzelski i Sławińska, a kadre pomocniczą stanowili: Achremowiczowa (po koleżeńsku współpracująca z towarzyszkami pracy, mimo poważnej różnicy wieku), Jasińska, Sawicki i piszący te słowa, poczęli już dochodzić do głosu wystąpieniami dotyczącymi Mickiewicza wychowankowie polonistyki rozpoczynający studia w 1950 r. i w latach następnych, uczniowie prof. Zgorzelskiego, w jednym wypadku (Piotr Kuncewicz) – prof. Sławińskiej. Rok Mickiewiczowski 1955 spowodował m.in. ogólnopolską mickiewiczowską sesję studentów polonistyki (wiosną 1956 r.). Sukcesy odniosły dwa wyróżniające się poziomem

⁹⁰ *Przerzutnia u Mickiewicza*, „Roczniki Humanistyczne”, 5(1954/1955), s. 221-239; przedr. w: S. S a w i c k i, *Poetyka. Interpretacja. Sacrum*, Warszawa 1981, s. 35-58; *Problematyka badań nad wierszem wolnym*, „Roczniki Humanistyczne”, 8(1959), z. 1, s. 5-65.

⁹¹ *Początki syntezy historycznoliterackiej w Polsce. O sposobach syntetycznego ujmowania literatury w I. połowie w. XIX*, Warszawa 1961, s. 216-242.

⁹² *Uwagi o roli dźwięku w poezji Mickiewicza*, „Roczniki Humanistyczne”, 5(1954/1955), s. 101-140.

wystąpienia studentów KUL. Zespół w składzie: Anna Chruszczewska⁹³, Krystyna Papierkowska (1935-1960) i Ireneusz Opacki przedstawił referat *Pokrewieństwo i artyzm (Uwagi o liryce rzymsko-drezdeńskiej)*⁹⁴. Młodzi badacze wykazali, że katolicka teoria rzeczywistości leży u podstaw *Dziadów* części III i liryków rzymsko-drezdeńskich, które nie są jednak „warsztatowymi odpadkami” dramatu, lecz znakomicie skomponowanymi i samoistnie żyjącymi lirykami. Piotr Kuncewicz (ur. 1936), w dalszej drodze bardziej literat (choć doktorat uzyskał), wystąpił z referatem *O „Zdaniach i uwagach” Mickiewicza*⁹⁵.

W wymienionym już wielokrotnie mickiewiczowskim tomie „Roczników Humanistycznych”, w którym patronat Cz. Zgorzelskiego odczuwa się wyraźnie, w tomie należącym do zauważalnych osiągnięć Roku Mickiewiczowskiego w skali ogólnopolskiej, znalazło się miejsce dla prac innych jeszcze wychowanków KUL, w pewnej części debiutanckich. Wersyfikacyjnym rozważaniom S. Sawickiego towarzyszyła rozprawka Ryszarda Dembego (ur. 1931), wykazująca rolę Mickiewicza jako twórcy polskiego sylabotonizmu.

Zdzisław Jastrzębski (1930-1972), przez pewien czas prowadzący asystenckie zajęcia w KUL, później – po doktoracie w UŁ – adiunkt UMCS, przedstawił przyczynek *Norwid o Mickiewiczu*, tłumaczący się tytułem. Związany przez lat kilka jeszcze ze środowiskiem KUL, opublikował w jednym z następnych tomów „Roczników Humanistycznych” pracę magisterską o *Vademecum* Norwida, a w innym powrócił do Mickiewicza w rozważaniach na temat przyczyn zaprzestania twórczości przez poetę. Teza, że dążył on do realizmu, do autentyczności i wymagał od siebie przeżycia tego, o czym będzie pisał, leży już w sferze hipotez psychologicznych. Liryki Mickiewicza dotyczyła też ogłoszona w tym samym tomie „Roczników” rozprawa Jerzego Komara (ur. 1932) *W stronę Ałuszy*, której tytuł uzasadnił autor uznaniem dla *Ałuszy w dzień* jako dla

⁹³ Opacka, obecnie profesor nadzwyczajny filologii polskiej UŚ, jest autorką jednej rozprawy związanej z Mickiewiczem: „*Sonety pełtewne*” – walka z romantyczną konwencją, „Pamiętnik Literacki”, 63(1972), z. 4, s. 45-86 (tu sonety Józefa Dunin-Borkowskiego zestawione z sonetami Mickiewicza); przedr. w: A. O p a c k a, I. O p a c k i, *Ruch konwencji. Szkice z romantycznej poezji*, Katowice 1975, s. 111-153.

⁹⁴ Opublikowana w piśmie Koła Polonistów Studentów KUL „Polonista” (3(1960), nr 12, s. 47-96).

⁹⁵ Opublikowany w „Rocznikach Humanistycznych” (5(1954/1955), s. 157-185). Autor nie mógł oczywiście znać rozprawy J. Kleiner’a poświęconej cyklowi *Zdań i uwag*, wydanej ze spuścizny rękopiśmiennej w 1964 r. Por. przyp. 47.

szczytowego osiągnięcia okresu rosyjskiego twórczości; w rozprawie rozwijał tezę o symbiozie klasycznych i romantycznych elementów w poezji Mickiewicza⁹⁶.

Andrzej Paluchowski (ur. 1933), przez kilka lat asystent, później kierownik biblioteki zakładowej, wreszcie kustosz i wieloletni (1976-1998) dyrektor Biblioteki Głównej KUL, laureat nagrody najlepszego bibliotekarza w Polsce, opublikował w ogólnopolskim piśmie doskonałą pracę magisterską o obrazowaniu w *Panu Tadeuszu*⁹⁷. Włączył się z kolei do zbiorowego przedsięwzięcia, jakim była antologia *Matka Boska w poezji polskiej*, wydana przez Komisję Badań nad Literaturą Katolicką przy Towarzystwie Naukowym KUL z inicjatywy M. Jasińskiej i S. Sawickiego. Opracował motywy maryjne w poezji doby oświecenia i romantyzmu; tom I antologii, *Szkice o dziejach motywu*, zawiera jego rozprawę syntetyczną, wyróżniającą się na tle innych, też bardzo dobrych⁹⁸. W tomie „Roczników” poświęconym pamięci Stanisława Pigonia ogłosił Paluchowski na wstępie artykuł syntetyczny, w którym oczywiście zajął się dokładnie Pigoniem jako mickiewiczologiem. Fenomenalną orientację w mickiewiczologii współczesnej wykazał w wypowiedzi w czasie sympozjum Mickiewiczowskiego w KUL w 1973 r.⁹⁹

Z nazwiskiem Paluchowskiego wkroczyliśmy do grupy pracowników naukowych, którzy na dłużej związali się z uczelnią i których twórczość naukowa w większej lub mniejszej części dotyczy Mickiewicza. Do takich należy Ireneusz Opacki (ur. 1933), którego praca magisterska, wykonana w seminarium Cz. Zgorzelskiego, otrzymała kształt drukowany w książce

⁹⁶ R. D e m b y, *Tendencje sylabotoniczne w liryce Mickiewicza*, „Roczniki Humanistyczne”, 5(1954/1955), s. 241-254; Z. J a s t r z ę b s k i, *Norwid o Mickiewiczu*, tamże, s. 255-282; *Mickiewiczowska alternatywa*, tamże, 8(1959), z. 1, s. 151-175; J. K o m a r, *W stronę Ałuszy. (Notatki o liryce Mickiewicza)*, tamże, s. 121-149. Jedna praca magisterska dotycząca w pewnej części Mickiewicza pokazana została światu w streszczeniu: praca ks. Wiesława Wilka *Liryka modlitewna w polistopadowej poezji romantycznej* („Sprawozdania [...] TN KUL”, 1961, nr 12, s. 52-55).

⁹⁷ *Uwagi o obrazowaniu w „Panu Tadeuszu”*, „Pamiętnik Literacki”, 50(1959), z. 2, s. 475-516.

⁹⁸ *Matka Boska w poezji polskiej*, t. I: *Szkice o dziejach motywu*, Lublin 1959, s. 61-115.

⁹⁹ *Pigoń*, „Roczniki Humanistyczne”, 18(1970), z. 1, s. 5-18; przedr. w: A. B i e r n a c k i (wyd.): *Portrety polskich uczonych*, Kraków 1974, s. 395-407; *Uwagi o najpilniejszych potrzebach w zakresie wiedzy o Mickiewiczu*, w: *Mickiewicz. Sympozjum*, s. 237-243.

osobnej¹⁰⁰. Praca dotyczy dziejów ballady polskiej; datą początkową 1822 wskazuje na to, iż w dużej mierze dotyczy – co oczywiste – Mickiewicza. Współpraca mistrza i ucznia w dalszych badaniach nad balladą (antologia w BN; obszerne hasło w encyklopedycznym zarysie *Poetyki*) została wskazana. Opacki prowadził zajęcia zlecone w 1958/1959 r., z początkiem 1959/1960 r. został asystentem, po doktoracie, uzyskanym u Kazimierza Wyki w UJ (1966) na podstawie cyklu rozpraw pt. *O przenikaniu się konwencji gatunkowych w poezji*, otrzymał z początkiem 1966/1967 r. stanowisko adiunkta. Habilitację uzyskał w IBL PAN (1972) na podstawie cyklu rozpraw *Poezja romantycznych przełomów*; z początkiem 1973/1974 r. przeszedł na UŚ, gdzie jest obecnie profesorem. Jako badacz romantyzmu zajmował się nieco więcej Słowackim, pisał sporo o liryce różnych okresów, także prace przekrojowe, a obok tego analizy liryków pojedynczych. W pewnej mierze dotyczy poezji Mickiewicza ważne wystąpienie *Krzyżowanie się postaci gatunkowych jako wyznacznik ewolucji poezji*¹⁰¹. W większej mierze prace dotyczące ballady i sonetu¹⁰². Nie omawia się oczywiście twórczości naukowej Opackiego po 1973 r.

Marian Maciejewski (ur. 1937) przedstawił (1961) w seminarium prof. Cz. Zgorzelskiego pracę magisterską *Liryka opisowa w polskiej poezji romantycznej*; opublikował ją już jako asystent KUL (ustabilizowany w 1965 r.) w „Rocznikach Humanistycznych”¹⁰³. O Mickiewiczu jest tu naturalnie sporo. Wcześniej jeszcze rozprawę poświęcił lirykom lozańskim i nieco później, ale przed doktoratem, inną *Sonetom krymskim* w zestawieniu z „pełtewnymi” Józefa Dunin-Borkowskiego, także studium

¹⁰⁰ *Ewolucje balladowej opowieści. Zagadnienie narratora i narracji w balladzie lat 1822-1920*, Lublin 1961.

¹⁰¹ „Pamiętnik Literacki”, 54(1963), z. 4, s. 349-389; przedr. w: *Problemy teorii literatury*, (ser. 1), Wrocław 1967, s. 165-206; Wrocław 1987², s. 131-167.

¹⁰² *Narrator i świat nieznan. Kształt i funkcje dramatyczne narratora w polskiej balladzie epickiej*, „Roczniki Humanistyczne”, 16(1968), z. 1, s. 29-65, przedr. w: O p a c k a, O p a c k i, *Ruch konwencji*, s. 15-51. *Z zagadnień cyklu sonetowego w polskim romantyzmie*, w: *Studia z teorii i historii poezji*, ser. 2, red. M. Głowiński, Wrocław 1970, s. 71-128; przedr. w: O p a c k a, O p a c k i, *Ruch konwencji*, s. 53-110; *Człowiek w sonetach (O sonetach Mickiewicza)*, w: *Z polskich studiów slawistycznych*, ser. 3, *Nauka o literaturze*, Warszawa 1968, s. 121-132; przedr. w: I. O p a c k i, *Poezja romantycznych przełomów. Szkice*, Wrocław 1972, s. 14-26.

¹⁰³ *Od erudycji do poznania. Z dziejów romantycznej liryki opisowej*, „Roczniki Humanistyczne”, 14(1966), z. 1 s. 5-77.

o „zagadnieniu świadomości literackiej”, dotyczące w dużej mierze *Snu* Byrona przełożonego przez Mickiewicza¹⁰⁴.

Doktoryzacja odbyła się w IBL PAN (1969), ale promotorem był mistrz studiów uniwersyteckich. Dysertacja stanowiąca monografię z zakresu ewolucji ważnego gatunku pierwszej fazy romantycznej powieści poetyckiej, poświęcona jest w znacznej części *Grażynie* Mickiewicza, z kolei obszerną partię otrzymała *Maria* Malczewskiego¹⁰⁵. Po doktoracie przyszła naturalnie adiunktura, zaś w 1977 roku habilitacja na podstawie zbioru studiów, w którym jedna z rozpraw dotyczy liryki lozańskiej Mickiewicza¹⁰⁶. W 1978 roku Maciejewski objął kierownictwo katedry po przejściu na emeryturę swego profesora; nazwa i zakres zmieniły się nieco – obecnie jest (od 1981 r.) kierownikiem Katedry Oświecenia i Romantyzmu i od 1988 roku profesorem nadzwyczajnym. W zbiorowym tomie wydanym przez Zakład Badań nad Literaturą Religijną KUL pod redakcją Stefana Sawickiego, grupującym prace z zakresu liryki, Maciejewski włączył się syntetyczną rozprawą o liryce Mickiewicza¹⁰⁷. Praca niełatwa w odbiorze prowadzi czytelnika *per viam longam*; odpowiada jednak założeniu, przynosząc trafne uwagi analityczne; zawiera przekonywającą polemikę ze znanymi powszechnie wywodami W. Kubackiego o rzymskim pielgrzymie.

Danuta Zamącińska, później Paluchowska (ur. 1935) opublikowała swą pracę magisterską, napisaną na seminarium prof. Zgorzelskiego, poświęconą

¹⁰⁴ „Rozeznać myśl wód...” (*Glosy do liryki lozańskiej*), „Pamiętnik Literacki”, 55(1964), s. 33-52; *Od „Sonetów krymskich” do „pełtewnych”*, „Ruch Literacki”, 6(1967), z. 6(45), s. 343-353; *Zagadka i tajemnica. Z zagadnień świadomości literatury w okresie przełomu romantycznego*, „Roczniki Humanistyczne”, 16(1968), z. 1 s. 5-28.

¹⁰⁵ *Narodziny powieści poetyckiej w Polsce*, Wrocław 1970. „Odpryskiem” jest rozprawa *Tradycje epiki ariostyczno-wielandowskiej w „Grażynie”* („Roczniki Humanistyczne”, 18(1970), z. 1, s. 103-133) o stosunku poematu Mickiewicza do *Orlanda szalonego* Ariosta i *Oberona* Wielanda.

¹⁰⁶ *Poetyka – gatunek – obraz. W kręgu poezji romantycznej*, Wrocław 1977, s. 67-117 *Mickiewiczowskie „czucia wieczności”. (Czas i przestrzeń w liryce lozańskiej)* – to samo w tomie *Mickiewicz. Symposium w KUL*, s. 333-378. Dopełnienie stanowi rozprawka *Jeszcze o liryce rzymsko-drezdeńskiej Mickiewicza (Próba interpretacji kerygmaticznej)*, „Roczniki Humanistyczne”, 28(1980), z. 1, s. 229-253 (wykład nauk zawartych w lirykach lozańskich).

¹⁰⁷ „[...] Ażeby [...] ciało powróciło w Słowo”. *Próba kerygmaticznej interpretacji liryki religijnej Mickiewicza*, w: *Polska liryka religijna*, red. S. Sawicki, P. Nowaczyński, Lublin 1983, s. 141-183. Tytuł „Ażeby ciało powróciło w Słowo” przyjął Maciejewski dla całego tomu, wydanego pod tytułem *Próba kerygmaticznej interpretacji literatury* (Lublin 1991). Tu przedruk rozprawy o liryce religijnej Mickiewicza (s. 49-96) i rozprawa *Przesłania „z drugiego brzegu”*. *Mickiewicza liryka lat ostatnich* (s. 97-117).

kompozycji liryków Mickiewicza¹⁰⁸. Jednym z pierwszych jej „kroków naukowych” po rozpoczęciu asystentury było odkrycie nieznanego przedtem pierwodruku wiersza *Polaty się tzy me czyste, rzesiste...*¹⁰⁹. Żałować należy, iż nie jest to pierwodruk za życia poety, lecz dopiero z 1859 r. (w krakowskim „Czasie”), ale poprawka do dziejów poznania liryku została wniesiona. Tytuł starszego asystenta otrzymała Zamącińska z początkiem 1963/1964 r. Adiunktura przyszła po doktoracie uzyskanym u prof. Zofii Stefanowskiej w IBL PAN na podstawie dysertacji *Tradycja romantyczna w liryce Juliana Przybosa*. Autorka ogłosiła fragmenty, m.in. dotyczące Mickiewicza¹¹⁰. Habilitację uzyskała Zamącińska-Paluchowska w KUL w 1984 r. na podstawie pracy o „późnych” wierszach Mickiewicza, Słowackiego i Norwida¹¹¹. Nie po raz pierwszy tak ustawia się trójcę największych poetów lirycznych doby romantyzmu. W niedużej książce autorka powiedziała rzeczy najistotniejsze; we wszystkich kartach czuje się utalentowaną pisarkę. Po habilitacji przyszedł etat docenta w Katedrze Oświecenia i Romantyzmu w KUL. W ciągu ostatnich dziesiątków lat mickiewiczowskimi pracami młodych kierują Paluchowska i Maciejewski. Liczna okazała się galeria nieprzeciętnie zdolnych studentów polonistyki KUL, przede wszystkim z lat sześćdziesiątych. Jedną przyczyną leżała u podstaw urodzaju. Stanowiła ona na początku działalności bardzo młodej jeszcze kadry ogromne utrudzenie dydaktyczne, ale drzewo przeciążone zaowocowało. W latach 1950/1951 i 1951/1952 na filologię polską w KUL przyjęto około 300 osób w każdym z tych dwu roczników. Było po 5-6 grup ćwiczeniowych, liczących powyżej 50 słuchaczy. Ten ogromny napływ spowodowany był tym, iż we wszystkich uniwersytetach państwowych Związek Młodzieży Polskiej decydował o przyjęciu na studia i bardzo wielu maturzystów, którzy nie zgłosili akcesu do ZMP, nie mogło otrzymać indeksu, co nie było rezultatem niepomysłnych ocen w nauce. Na studia

¹⁰⁸ *Ze studiów nad kompozycją wierszy lirycznych Mickiewicza*, „Roczniki Humanistyczne”, 8(1959), z. 1, s. 71-118.

¹⁰⁹ *Pierwodruk wiersza „Polaty się tzy me czyste, rzesiste...”*, „Ruch Literacki”, 2(1961), z. 2(5), s. 101-102.

¹¹⁰ *Wobec Mickiewicza*, „Rocznik Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza”, 4(1969), s. 13-30; *Przyboś wobec Mickiewicza*, „Roczniki Humanistyczne”, 18(1970), z. 1, s. 161-174. W artykule *Stanisław Pigoń (1885-1968)* („Zeszyty Naukowe KUL”, 12(1969), nr 3(47), s. 63-68) autorka oczywiście zajęła się pracami dotyczącymi Mickiewicza.

¹¹¹ *Słynne – nieznanne. Wiersze późne Mickiewicza, Słowackiego i Norwida*, Lublin 1985. O Mickiewiczu, konkretnie o liryce lozańskiej, s. 17-36; wyjaśnienia wstępne (s. 7-15) dotyczą także Mickiewicza.

w KUL przyszło dużo zdolnej młodzieży. Przedstawiono tu jedynie tych, którzy poważnie zajęli się Mickiewiczem.

Wszakże do badań nad poetą sporadycznie włączali się przyszli naukowcy, pracownicy innych katedr w KUL. Stanisław Fita (ur. 1932), uczeń F. Araszkiewicza, zatrudniony w KUL od 1957, przeszedł wszystkie stopnie do profesora zwyczajnego (habilitację uzyskał w 1978 r.), jest obecnie kierownikiem Katedry Literatury Polskiej Pozytywizmu i Młodej Polski. W zeszycie „Roczników Humanistycznych” poświęconym pamięci Pigońca ogłosił rozprawkę omawiającą wypowiedzi Prusa na temat Mickiewicza¹¹². Jest Fita historykiem Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza¹¹³. Trochę młodszy Piotr Nowaczyński (ur. 1940), obecnie adiunkt w katedrze Teorii Literatury, doktoryzował się w UMK na podstawie edycji Rafała Marcelego Blütha *Pism literackich*. Wydał tam, opatrzywszy zbiór kompetentnym komentarzem, cykl mickiewiczowskich prac Blütha¹¹⁴. W innych pracach, nie dotyczących bezpośrednio Mickiewicza, Nowaczyński pokazuje znakomite znanstwo romantyzmu.

Na temat Mickiewicza wypowiadali się także wykładowcy innych przedmiotów, związani z polonistyką w większej lub mniejszej mierze. Jerzy Pogonowski (1897-1980), dojeżdżający w szóstym dziesiątku lat XX w. z wykładami z zakresu literatury radzieckiej, i poniekąd innych słowiańskich, pozostawił w „Sprawozdaniach TN KUL” ślad (w streszczeniu odczytu *Mickiewicz w przekładach Halasa*)¹¹⁵. W wymienionym już tyłokrotnie roczniku mickiewiczowskim – wydanym w roku jubileuszowym dwoma przyczynkami materiałowymi włączył się profesor zwyczajny historii kultury polskiej KUL Andrzej Wojtkowski (1891-1975)¹¹⁶. Stanisław K. Papierkowski (1906-1990), profesor językoznawstwa słowiańskiego,

¹¹² *Bolesław Prus o Wyspiańskim i Mickiewicz. Listy do młodego przyjaciela*, „Roczniki Humanistyczne”, 18(1970), z. 2, s. 147-160.

¹¹³ Por. S. F i t a, *Towarzystwo Literackie im. Adama Mickiewicza 1866-1986*, Wrocław 1990; t e n ż e, *Sto lat Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza*, „Roczniki Humanistyczne”, 26(1988), z. 1, s. 93-105; tu zasługi Towarzystwa Literackiego dla kultu Mickiewicza uwypuklone specjalnie.

¹¹⁴ R. M. B l ü t h, *Pisma literackie*, wyd. P. Nowaczyński, Kraków 1987; prace o Mickiewicz, s. 19-106.

¹¹⁵ „Sprawozdania TN KUL”, 1952, nr 4, (za 1949-1951), s. 88-89.

¹¹⁶ *Przykłady z dzieł Mickiewicza w „Dokładnym niemiecko-polskim słowniku” Mrongowiusza. (W setną rocznicę zgonu Mickiewicza i Mrongowiusza)*, „Roczniki Humanistyczne”, 5(1954/1955), s. 327-335; *Nawoływanie do zbratania się ludów w r. 1848 słowami „Ody do młodości” w przekładzie niemieckim*, tamże, s. 337-339.

wydał parę lat przed przejściem na emeryturę tom studiów rozproszonych, w którym przypomniał przedwojenną jeszcze pracę o echem mickiewiczowskich u poety południowej Słowiańszczyzny¹¹⁷. W ciągu czterech dziesiątków lat studenci mogli słuchać następujących wykładów dotyczących w całości lub w części Mickiewicza:

- 1950/1951 Czesław Zgorzelski: O lirykach Mickiewicza, 2 g. tyg.
1951/1952 Czesław Zgorzelski: Twórczość Mickiewicza po r. 1831, 2 g. tyg.
1953/1954 Czesław Zgorzelski: O lirykach Mickiewicza, 2 g. tyg.
1954/1955 Czesław Zgorzelski: Elementy poezji Mickiewicza, 2 g. tyg.
1955/1956 Czesław Zgorzelski: Z zagadnień epiki Mickiewicza, 2 g. tyg.
1957/1958 Czesław Zgorzelski: Polska poezja romantyczna, 2 g. tyg.
1959/1960 Jerzy Starnawski: Twórczość Mickiewicza, Krasińskiego i Słowackiego po r. 1831, 2 g. tyg.
1961/1962 Czesław Zgorzelski: Polska epika wierszowana w okresie romantyzmu, 2 g. tyg.
1962/1963 Czesław Zgorzelski: Literatura przełomu romantycznego, 2 g. tyg.
1963/1964 Czesław Zgorzelski: Podstawowe kategorie analizy utworów lirycznych, 2 g. tyg.
1964/1965 Andrzej Paluchowski: Z zagadnień epiki Mickiewicza, 2 g. tyg.
1965/1966 Czesław Zgorzelski: Literatura polska pierwszych trzydziestu lat XIX w., 2 g. tyg.
1966/1967 Czesław Zgorzelski: Romantyzm polski w pierwszym okresie swego rozwoju, I sem., 2 g. tyg.
1969/1970 Czesław Zgorzelski: Literatura przełomu romantycznego, 2 g. tyg.
1970/1971 Czesław Zgorzelski: Dwa oblicza romantyzmu w pierwszym okresie, 1 g. tyg.
1971/1972 Czesław Zgorzelski: Podstawowe pojęcia teorii liryki, 2 g. tyg.
1972/1973 Ireneusz Opacki: Romantyzm polski, 2 g. tyg.
1973/1974 Czesław Zgorzelski: Poezja okresu przedromantycznego, I sem., 2 g. tyg.
1973/1974 Czesław Zgorzelski: Liryka Mickiewicza do 1820 r., II sem., 2 g. tyg.

¹¹⁷ *Echo Mickiewiczowskie w poemacie Franciszka Markovicia „Dom i świat”*, w: *Z badań nad językiem i literaturą*, Lublin 1972, s. 282-308.

- Czesław Zgorzelski: Literatura wczesnego romantyzmu, II sem., 2 g. tyg.
- 1974/1975 Czesław Zgorzelski: Literatura wczesnego romantyzmu, c.d. II sem., 2 g. tyg.
- 1975/1976 Czesław Zgorzelski: Wybrane zagadnienia z literatury romantycznej, II sem, 1 g. tyg.
- Czesław Zgorzelski: Twórczość poetycka Wielkiej Emigracji, I sem., 2 g. tyg.
- Marian Maciejewski: Epika wierszowana w Polsce w okresie romantyzmu, II sem., 2 g. tyg.
- 1976/1977 Marian Maciejewski: Epika wierszowana przed r. 1831, II sem., 1 g. tyg.
- Marian Maciejewski: Liryka po 1830 r., I sem., 1 g. tyg.
- Czesław Zgorzelski: Twórczość literacka po r. 1820, II sem., 1 g. tyg.
- 1977/78 Czesław Zgorzelski: Rozwój liryki romantycznej po powstaniu listopadowym, II sem., 2 g. tyg.
- 1979/1980 Marian Maciejewski: Polska liryka romantyczna po r. 1830, I sem., 2 g. tyg.
- Marian Maciejewski: Poezja polska w latach 1795-1830, II sem., 2 g. tyg.
- 1982/1983 Czesław Zgorzelski: Poezja polska w latach 1815-1830, I-II sem., 1 g. tyg.
- 1983/1984 Czesław Zgorzelski: Prądy literackie 2. połowy XVIII w. i 1. połowy XIX w., I-II sem., 1 g. tyg.
- 1984/1985 Irena Sławińska: Polski dramat romantyczny, I-II sem., 1 g. tyg.
- 1985/1986 Ryszard Łużny (profesor rusycystyki): Paralele polsko-rosyjskie. Romantyzm, I-II sem., 1 g. tyg.
- 1986/1987 Marian Maciejewski: Z zagadnień literatury romantycznej, I-II sem., 1 g. tyg.
- 1987/1988 Marian Maciejewski: Z zagadnień literatury romantycznej, I-II sem., 1 g. tyg.
- 1988/1989 Danuta Paluchowska: Poeci „klasycy” XVIII-XX w., I-II sem., 1 g. tyg.
- 1990/1991 Danuta Paluchowska: Spory o romantyzm po r. 1956, I-II sem., 1 g. tyg.
- 1991/1992 Danuta Paluchowska: Problemy z romantyzmem, I-II sem., 1 g. tyg.
- 1993/1994 Dariusz Seweryn: Liryka Mickiewicza, I-II sem., 1 g. tyg.
- 1994/1995 Dariusz Seweryn: Liryka Mickiewicza, I-II sem., 1 g. tyg.

1997/1998 Danuta Paluchowska: Konwersatorium Mickiewiczowskie I-II sem., 2 g. tyg.

Lista prac magisterskich w części lub w całości mickiewiczowskich, począwszy od szóstego dziesiątka lat XX w. przedstawia się jak następuje: Helena Sulanka, *Dzieje ody w literaturze lat 1800-1830* (Cz. Zgorzelski); s. Wiktoria Alksninówna, *Poezja maryjna polska w latach 1822-1863* (Cz. Zgorzelski); Anna Chruszczewska, *Rola elementu opisowego w polskiej balladzie XIX w.*, 1957 (Cz. Zgorzelski); Ireneusz Opacki, *Zagadnienia narratora i narracji w polskiej balladzie XIX w.*, 1958 (Cz. Zgorzelski); Roman Bojanowski, *Sposoby liryzowania fabuły w polskiej balladzie XIX w.*, 1958 (Cz. Zgorzelski); Krystyna Papierkowska, *Charakter i rola motywów w polskiej balladzie XIX w.*, 1958 (Cz. Zgorzelski); Barbara Sadowska, *Rola i technika kształtowania postaci w polskiej balladzie XIX w.*, 1958 (Cz. Zgorzelski); s. Leokadia Duszyńska, *Utwory elegijne Mickiewicza na tle rozwoju gatunku*, 1960 (Cz. Zgorzelski); ks. Wiesław Wilk, *Liryka modlitewna w polistopadowej poezji romantycznej*, 1961 (Cz. Zgorzelski); Marian Maciejewski, *Liryka opisowa w okresie romantyzmu*, 1961 (Cz. Zgorzelski); s. Ludmiła Strękówna, *Motywy biblijne w polskiej liryce romantycznej*, 1961 (Cz. Zgorzelski); Ewa Susłowska-Przymusiałowa, *Z dziejów inscenizacji „Dziadów”*, 1963 (I. Sławińska); s. Teresa Krymowska, *Opowiadanie w strukturze wypowiedzi lirycznej w okresie romantyzmu*, 1964 (Cz. Zgorzelski); o. Józef Haracz, *Dzieje legendy wierszowanej w dobie romantyzmu*, 1966 (Cz. Zgorzelski); *Karol Kremser¹¹⁸, *Poezja hymniczna w twórczości okresu polistopadowego*, 1967 (Cz. Zgorzelski); Cecylia Zbójnowiczówna, *Podmiot liryczny w wierszach Mickiewicza*, 1968 (Cz. Zgorzelski); s. Krystyna Bielówna, *Liryka modlitewna w latach 1795-1830*, 1971 (Cz. Zgorzelski); Maria Hodlikówna, *„Dziady” na scenie teatru akademickiego KUL (na tle wczesnych inscenizacji powojennych)*, 1978 (I. Sławińska); Maria

¹¹⁸ Asterysk przy nazwisku oznacza, że praca była opublikowana w całości lub we fragmentach. Są to poza wymienionymi poprzednio prace następujące: K. K r e m s e r, „Hymn na dzień Zwiastowania N. P. Maryji” A. Mickiewicza, „Roczniki Humanistyczne”, 19(1971), z. 1, s. 71-79; W. P y c z e k, „Od „przepaści świata” do „otchłani człowieka”. Otchłań i przepaść w poezji Mickiewicza [...], tamże, 33(1985), z. 1, s. 5-51; M. K r u p e c k a, „Dobroć jako siła poezji A. Mickiewicza”, tamże, 36(1988), z. 1, s. 5-65; D. S e w e r y n, „W poszukiwaniu transcendencji. (Jeszcze raz o lirykach rzymsko-drezdeńskich)”, tamże, s. 67-86; A. G r z y n a - W i e l e c z k o w a, „Jest i więcej prawd w Piśmie [...]”. Mickiewiczowskie „Zdania i uwagi” w kontekście Biblii, Lublin 1994.

Staroniówna, „*Pani Zosia*” *Tadeusza Makowieckiego jako kontynuacja „Pana Tadeusza*”, 1978 (Cz. Zgorzelski); Franciszek Opiłowski, *Obrazowanie w wierszach Ustępu z „Dziadów” części III*, 1979 (Cz. Zgorzelski); Henryk Kaleta, *Motywy biblijne w wierszowanej liryce Mickiewicza*, 1982 (Cz. Zgorzelski); Lucyna Sewerniakówna, *Konrad Górski jako badacz literatury*, 1982 (Stefan Sawicki); *Wacław Pyczek, *Przepaść i otchłań w polskiej poezji romantycznej*, 1983 (Marian Maciejewski); Alicja Kowieska, *Słowotwórstwo czasowników odmiennych na ić/-yć na podstawie Słownika języka Adama Mickiewicza*, 1985 (T. Brajerski); Maria Guzówna, *Juliusz Kleiner jako badacz Mickiewicza*, 1986 (D. Paluchowska); Bożena Ditsch-Urbanowa, *Motyw wody w poezji Mickiewicza*, 1986 (M. Maciejewski); Małgorzata Krupecka, *Dobroć jako siła w poezji Mickiewicza*, 1986 (D. Paluchowska); Dariusz Seweryn, „*Cierpienia twoim podobne... Cierpienia, których nikt...*”. *Homo patiens w liryce Mickiewicza*, 1988 (D. Paluchowska); Małgorzata Schmidtówna, *Sen w poezji polskiego romantyzmu*, 1990 (M. Maciejewski); Agata Wojtkówna, „*Gniewne usta*” *Mickiewicza*, 1990 (D. Paluchowska); Małgorzata Piotrkowska, *Twarz ludu w poezji Mickiewicza*, 1990 (D. Paluchowska); Marek Kot, *Niepokój Mickiewicza. (Estetyka przeżywania)*, 1990 (D. Paluchowska); Jadwiga Puaczówna, „*Pan Tadeusz*” – *poemat akceptacji*, 1991 (M. Maciejewski); Anna Grzywna-Wileczkowa, *Mickiewiczowskie „Zdania i uwagi” w kontekście Biblii*, 1991 (M. Maciejewski); Lucyna Siwcówna, *Ballady w „Dziadach” Mickiewicza*, 1992 (D. Paluchowska); Anna Woźniakówna, „*Pan Tadeusz*” *Stanisława Pigońa*, 1993 (D. Paluchowska); s. Renata Dziubanówna, „*Biedny Słowianin*” *Mickiewicza*, 1993 (D. Paluchowska); Agnieszka Bąkowska, *Wielcy romantycy w pismach krytycznych Orzeszkowej*, 1994 (D. Paluchowska); Agnieszka Sobolówna, *Inscenizacje „Dziadów” w teatrze polskim w latach 1980-1990*, 1994 (W. Kaczmarek, adiunkt Katedry Teatru i Dramatu); Barbara Głowacka, *Pamiętniki 1838-1925 Władysława Mickiewicza*, 1994 (D. Paluchowska); Dorota Kwoczkówna, *Władysława Mickiewicza „Żywot A. Mickiewicza”*, 1994 (D. Paluchowska); Eliza Zajáčówna, *Tomasz Zan (1796-1855)*, 1994 (D. Paluchowska); Renata Zdybel, *Dedykacje Mickiewicza*, 1995 (D. Paluchowska); Cezary Ruta, *Czesław Zgorzelski jako badacz liryki romantycznej*, 1996 (D. Paluchowska); s. Krystyna Stolarek, *Mickiewicz Słowackiego*, 1996 (D. Paluchowska); Iwona Rodak, *O tym – że dumać... epilog „Pana Tadeusza”*, 1996 (D. Paluchowska); Małgorzata Rodzik, *Celina Mickiewiczowa*, 1998 (D. Paluchowska).

Przedstawiwszy dorobek naukowy uczonych polonistyki KUL i ich trud dydaktyczny, należy z kolei co nieco uwagi poświęcić ich udziałowi w zorganizowanym życiu naukowym, również organizacji życia naukowego w KUL. Ważnym wydarzeniem było wzbogacenie księgozbioru zakładu filologii polskiej o bibliotekę po Wacławie Borowym (1890-1950). O tym, jak pokolenie zdolnych studentów, scharakteryzowane tu, wychowywało się na skarbach Borovianum, napisał pięknie A. Paluchowski¹¹⁹. Przypomnijmy: napis *Hic mortui vivunt et muti loquuntur* widniał na bibliotece Politechniki Lwowskiej. Borowemu wypłaciło się środowisko wydając – jak się wyraził Kazimierz Wyka – „brulion” jego monografii o Mickiewiczu w wydawnictwach TN KUL¹²⁰. Borowy dążył do monografii o Mickiewiczu, prowadził o nim wykłady w Uniwersytecie Warszawskim i ogłaszał rozprawy. Na podstawie rękopisów pozostałych po przedwcześnie zmarłym uczonym udało się zrekonstruować lwią część monografii nieukończonych, w której rozdziały drukowane za życia autora a pozostałe w rękopisie mają charakter tekstu gotowego do druku, ale pewne partie są istotnie „brulionem” – jednak z całą pewnością cennym. Monografia Borowego, druga podstawowa po monografii Kleinera, tym odbiega od wszystkich poprzednich, że autor zajął się wyłącznie poezją, nie działalnością wielkiego twórcy. Uratowanie tej cennej książki i nadanie jej charakteru całości stanowi zasługę środowiska lubelskiego, szczególnie Cz. Zgorzelskiego.

Łamy wydawnictw KUL zasilają często swymi pracami Konrad Górski. Tu ogłosił niebanalne studium *Tadeusz z ręką na temblaku*¹²¹. Tu obok wspomnianego wstępu do książki o Borowym¹²², oczywiście omawiającego prace o Mickiewiczu, także wizerunek Juliusza Kleinera, a więc znakomitego mickiewiczologa¹²³. W wymienionym już tomie gromadzącym prace przedstawione na Sympozjum Mickiewiczowskim w KUL w 1973 r., opublikowanym w sześć lat później, ogłosił K. Górski

¹¹⁹ *Borovianum*, „Tygodnik Powszechny”, 22(1968), nr 43, s. 5, 6.

¹²⁰ W. B o r o w y, *O poezji Mickiewicza*, t. I-II, Lublin 1958, tekst oprac. Cz. Zgorzelski wraz z W. Grabowskim i A. Paluchowskim, przedm. K. Górski. Por. recenzję K. Wyki *Brulion Borowego* („Twórczość”, 14(1958), z. 12, s. 97-103.

¹²¹ „Roczniki Humanistyczne”, 5(1954/1955), s. 79-99; przedr. w: K. G ó r s k i, *Z historii i teorii literatury*, ser. 1, Wrocław 1959, s. 178-194.

¹²² Przedr. w: K. G ó r s k i, *Z historii i teorii literatury*, ser. 2, Warszawa 1964, s. 239-255.

¹²³ *Juliusz Kleiner jako historyk literatury*, w: *Juliusz Kleiner. Księga zbiorowa o życiu i działalności*, Lublin 1961, s. 11-38; przedr. w: K. G ó r s k i, *Z historii i teorii literatury*, ser. 3, Warszawa 1971, s. 185-214.

rozprawę *Symbolika ognia w pracy pisarskiej A. Mickiewicza*¹²⁴, interesujący owoc warsztatu twórcy *Słownika języka Adama Mickiewicza*; w zeszycie „Roczników Humanistycznych”, dedykowanym Irenie Sławińskiej, przedstawił rozprawę podobnego znaczenia pt. *Staropolska uprzejmość Mickiewicza*¹²⁵.

Esej Stanisława Pigionia *Mickiewicza „wiek kłęski”*, ogłoszony w „Zeszytach Naukowych KUL”¹²⁶, jest tworem i literackim, i naukowym jednocześnie. W dwa lata później „Roczniki Humanistyczne” użyczyły łamów dla opublikowania jednej z najznakomitszych dysertacji doktorskich wykonanych w seminarium Pigionia, pracy Zbigniewa Jerzego Nowaka *Ze studiów nad „Księgami narodu i pielgrzymstwa polskiego” A. Mickiewicza*. Opublikowanie „kryptomonografii” *Ksiąg*, stanowiącej do dziś ostatnie – wspólnie z kilkoma pracami Z. Stefanowskiej – słowo naukowe w sprawie Mickiewiczowskich *Ksiąg*¹²⁷, zwłaszcza w zakresie logionu i przypowieści, nie mogło być zrealizowane w wydawnictwach państwowych, dopóki obowiązywało w interpretacjach utworów marksistowskie myślenie. Z. Stefanowska przesłała do zeszytu „Roczników Humanistycznych” poświęconego Zgorzelskiemu rozprawkę *Mickiewicz o „Wacława dziejach” Garczyńskiego*¹²⁸, w wymienionym zaś już symposium w 1973 r. przedstawiła krótki przyczynek – *Pamiętnik domowy w „Panu Tadeuszu”*¹²⁹.

Witold Chwalewik (1900-1986), anglista, prowadzący przez wiele lat zajęcia zlecone w KUL, raz tylko udzielił *imprimatur* swemu przemyśleniu w pewnej mierze mickiewiczowskiemu, jednemu z licznych powstałych na jego warsztacie: w zeszycie „Roczników Humanistycznych” poświęconym Irenie Sławińskiej opublikował szkic *Byron – Mickiewicz – Conrad*, wykazując znajomość mickiewiczowskich przekładów z Byrona u Conrada.

¹²⁴ Lublin 1979, s. 9-33.

¹²⁵ „Roczniki Humanistyczne”, 24(1976), z. 1, s. 205-212.

¹²⁶ 2(1959), nr 4, s. 55-70; przedr. pt. *Wiek kłęski*, w: S. P i g o Ń, *Zawsze o Nim. Studia i odczyty o Mickiewiczu*, Kraków 1960, s. 244-262.

¹²⁷ „Roczniki Humanistyczne”, 10(1961), z. 1, s. 5-122. Wspomniane prace Z. Stefanowskiej to: *Katechizm polskiego pielgrzymstwa*, Warszawa 1955; [wstęp do:] *A. M i c k i e w i c z*, *Księgi narodu i pielgrzymstwa polskiego*, Wrocław 1956⁵, BN, ser. I, nr 17; *Historia i profecja. Studium o „Księgach narodu i pielgrzymstwa polskiego” Adama Mickiewicza*, Warszawa [1962].

¹²⁸ „Roczniki Humanistyczne”, 19(1971), z. 1, s. 81-98; przedr. w: Z. S t e f a n o w s k a, *Próba zdrowego rozumu. Studia o Mickiewiczu*, Warszawa 1976, s. 108-124.

¹²⁹ W: *Mickiewicz. Symposium...*, s. 221-226.

W tymże zeszycie Wiktor Weintraub wystąpił z rozprawą *Zagadkowy Duch w prologu „Dziadów” części III*¹³⁰, polemiczną wobec interpretacji J. Kleinera. Skonstatował wpływ Saint-Martina na Mickiewicza, pojmując słowa Ducha jako manifest magicznego spirytualizmu; Duch należy, zdaniem uczonego, do innego wymiaru świata nadprzyrodzonego. W wymienionym już parokrotnie sympozjum wystąpił Weintraub z ważniejszą rozprawą *Mickiewicz, Quinet i towianizm*¹³¹.

Wspomniane już wielokrotnie sympozjum było w pełnym znaczeniu tego wyrazu imprezą ogólnopolską. Księga zbiorowa utrwaliła wypowiedzi nie tylko wymienionych już osób (Górski, Stefanowska, Weintraub), ale i wielu innych. Znów przemówiła w murach KUL Dłuska, obok niej wypowiadające się wielokrotnie na temat wiersza i szaty językowej Mickiewicza, wspomniane wychowanki KUL, doktorantki Dłuskiej w IBL PAN, Pszczółowska i Kopczyńska¹³² (nb. Kopczyńska krótko przed śmiercią prowadziła wykłady zleczone w KUL). Gośćmi nie związanymi stale ze środowiskiem byli: Maria Janionówna, Stefania Skwarczyńska, Zdzisław Libera, Jarosław Maciejewski, Bogdan Zakrzewski, Alina Witkowska¹³³. Większość przybyła osobiście, niektórzy nadesłali prace – opublikowane w zbiorowym tomie.

Zdarzyło się nawet, że KUL odwiedził mickiewiczolog z Ameryki, John L. Brown, profesor uniwersytetu katolickiego w Waszyngtonie, który w murach uczelni wygłosił po angielsku odczyt opublikowany w języku polskim w periodyku uczelni¹³⁴. Odczytów o Mickiewiczu wygłaszanych

¹³⁰ „Roczniki Humanistyczne”, 24(1976), z. 1, s. 261-267, 219-223.

¹³¹ W: *Mickiewicz. Sympozjum...*, s. 251-269.

¹³² M. D ł u s k a, *Mickiewicz dziś. (Kartka z notatnika)*, w: *Mickiewicz. Sympozjum...*, s. 35-59; L. P s z c z o ł o w s k a, *Z zagadnień organizacji dźwiękowej w poezji Mickiewicza*, tamże, s. 61-75; Z. K o p c z y Ń s k a, „Słowo” w *Mickiewiczowskiej koncepcji języka*, tamże, s. 283-246.

¹³³ M. J a n i o n ó w n a, *Poeci międzypowstaniowego kraju wobec Mickiewicza*, tamże, s. 103-122; S. S k w a r c z y Ń s k a, *Rozważania genologiczne nad dwoma utworami Mickiewicza (Hymn na dzień Zwiastowania N. P. Maryi i Słowa Panny)*, tamże, s. 137-160; Z. L i b e r a, *Z tradycji klasycznych we wczesnej twórczości Mickiewicza*, tamże, s. 161-168; J. M a c i e j e w s k i, *Podteksty polityczne Grażyny*, tamże, s. 169-195; M. S z y r o c k i, B. Z a k r z e w s k i, *Wilhelm Häring o „Panu Tadeuszu”*, tamże, s. 227-236; W. W i t k o w s k a, *Adam Mickiewicz w psychologiczno-etycznym teatrze Towiańskiego*, tamże, s. 271-282. W czasie sympozjum odczytany został przesłany przez nieobecną autorkę referat prof. Zofii Szyndtowej pt. *Gogol w „Panu Tadeuszu”*, nie opublikowany w tomie zbiorowym.

¹³⁴ *Amerykańscy przyjaciele Mickiewicza*, „Zeszyty Naukowe KUL”, 20(1977), nr 1(77), s. 12-21.

w murach uczelni przez jej wykładowców, odczytów wygłaszanych w środowisku przez zaproszonych gości, odczytów wygłaszanych przez pracowników polonistyki KUL poza Lublinem – nie brakło nigdy.

Wymieniono na początku odczyt J. Krzyżanowskiego z 1922 r. Stanisław Pigoń gościł w KUL w dniach 28-29 marca 1925 r. i na rzecz obchodu setnej rocznicy zgonu Stanisława Staszica wygłosił odczyt *Idea i wzniostłość w „Panu Tadeuszu”*¹³⁵. Dokumentacja z wszystkich lat nie dochowała się. Mimo istnienia *Kroniki życia i działalności J. Kleinera*¹³⁶ zestaw odczytów tego uczonego z lat lubelskich, poświęconych Mickiewiczowi, da się odtworzyć chyba niepełny. Będąc już powołanym na profesora KUL, wygłosił w ramach Powszechnych Wykładów Uniwersyteckich organizowanych w okresie PKWN przez Henryka Raabego w końcu września 1944 r. odczyt pt. „*Konrad Wallenrod*” *poemat walki narodowej*, a w dniach 3, 4, 5 października cykl pt. *Analiza „Dziadów” części III*. Zimą 1944/1945 r. wygłaszał w szkołach odczyty o Mickiewiczzu i o Słowackim na zaproszenie Kuratorium O. S. Lubelskiego. Jeden z najwcześniejszych miał tytuł *Mickiewicz jako rewolucjonista i tradycjonalista*. Ten sam wykład wygłosił 26 listopada 1944 r. na akademii w Teatrze Miejskim w Lublinie. W cyklu wykładów powszechnych TN KUL 11 lutego 1945 r. wygłosił odczyt *Problematy Improwizacji Konrada*, opublikowany w cyklu *Wykłady i przemówienia* (1947) jeszcze przed ukazaniem się II tomu monografii Mickiewicza. W Klubie Literackim przy Związku Literatów Polskich wygłosił 29 kwietnia 1945 r. wymieniony już odczyt *O zwycięskim samotnictwie i zwycięskim artyzmie „Farysa”*. W Towarzystwie Naukowym Warszawskim wystąpił gościnnie 23 lutego 1946 r. z odczytem *Epilog „Pana Tadeusza”*. W dniu 19 maja 1946 r. w ramach Dnia KUL znalazło się miejsce dla odczytu J. Kleinera *Poezja religijna Mickiewicza*; lubelski Festiwal Sztuki (6 października 1946 r.) zainaugurował profesor krótką wypowiedzią *Jacek Soplica i Zosia w „Panu Tadeuszu”*. Z kolei 7 marca 1947 r. na posiedzeniu TN KUL wygłosił wykład pt. *Biblijna forma poetycka w „Księgach narodu i pielgrzymstwa polskiego”*. Jako zapowiedź będącego już pod prasą II tomu monografii wystąpił w TN KUL z odczytem publicznym (8 listopada 1947 r.) *Od „Wallenroda” do „Pana Tadeusza”*. Zimą 1948/1949 wygłosił w Oddziale Lubelskim Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza

¹³⁵ Por. sprawozdanie w „Głosie Lubelskim”, 1925, nr 90 i w „Nowej Ziemi Lubelskiej”, 1925, nr 85.

¹³⁶ W książce zbiorowej *Juliusz Kleiner* (por. przyp. 47), por. zwłaszcza s. 281-284.

odczyty *Dzieje kształtowania „Pana Tadeusza”* i *Twórczy stosunek Mickiewicza do rodzajowości literackiej*. Brak dokumentacji co do odczytów S. Kawyna, których kilka odbyło się z całą pewnością.

Począwszy od 1950 r., odczyty o Mickiewiczu wygłaszał w ogromnej liczbie Czesław Zgorzelski. Przede wszystkim należy tu wspomnieć udział w dwu przedsięwzięciach zbiorowych. Lubelski Oddział Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza prowadził w latach 1955-1961 bardzo ożywioną akcję odczytową w terenie, głównie w szkołach. Ogółem odbyło się ponad 250 wystąpień, w których nie tylko odczyty prezesa Oddziału były niejednokrotnie mickiewiczowskie, ale te ostatnie z reguły, m.in. nie opublikowany dotąd wykład *O Panu Tadeuszu*, wygłaszany wielokrotnie w terenie. W Lublinie zaś, w gmachu KUL, specjalnie w Roku Mickiewiczowskim, zwiększyła się wydatnie liczba odczytów o poecie największym wygłaszanych przez członków Oddziału i zaproszonych gości. Oto cykl, który się utworzył:

26 marca 1955 – Cz. Zgorzelski: Uwagi o *Żywili* Mickiewicza.

17 maja 1955 – Witold Chwalewik: Problematyka artystyczna *Ody do młodości*.

23 maja 1955 – Leonard Podhorski-Okołów: Żywe wzory postaci Księdza Piotra.

16 czerwca 1955 – Zdzisław Libera: O bohaterach Mickiewiczowskich.

27 października 1955 – Julian Przyboś: Trzy wizje Mickiewicza.

9 stycznia 1956 – Feliks Araszkievicz: Romantyzm i romantycy w polskich szkołach średnich w Kongresówce w latach 1906-1914.

29 maja 1956 – W. Chwalewik: Światło i lot w poezji Mickiewicza.

Prelegenci „mickiewiczowscy” z KUL, a więc spośród wykładowców KUL Araszkievicz, Zgorzelski, Achremowiczowa, Papierkowski, Starnawski, otrzymali zaproszenie do udziału w Sesji Mickiewiczowskiej PAN w Warszawie w grudniu 1955 r. (Achremowiczowa wygłaszała odczyty *O „Konradzie Wallenrodzie”*, Papierkowski – *O języku Mickiewicza*).

Prace KUL związane z Rokiem Mickiewiczowskim antycypowało wystawienie fragmentów *Dziadów* części III przez Teatr Akademicki przy Kole Polonistów Studentów KUL (listopad 1954 r.). Towarzystwo Naukowe KUL zainaugurowało prace Roku odczytem publicznym S. Pigonia pt. *Jak tworzył Mickiewicz?* (11 maja 1955 r.). Na dorocznym walnym zebraniu TN KUL (21 grudnia 1955 r.) Cz. Zgorzelski wygłosił wykład pt. *Człowiek w świecie młodzieńczej poezji Mickiewicza*. Z racji Roku Mickiewiczowskiego zor-

ganizowano dwa cykle odczytów publicznych: o romantyzmie w różnych krajach; o Mickiewiczu. Cykl I wyglądał jak następuje:

21 listopada 1955 – K. Górski: Romantyzm jako prąd umysłowy.

23 listopada 1955 – Cz. Zgorzelski: Romantyzm w Polsce.

24 listopada 1955 – K. Morawski: Romantyzm w krajach łacińskich.

26 listopada 1955 – A. Wojtkowski: Romantyzm w Niemczech.

28 listopada 1955 – W. Chwalewik: Romantyzm w Anglii.

2 grudnia 1955 – J. Pogonowski: Romantyzm w Rosji.

Cykl II:

11 lutego 1956 – J. Pogonowski: Mickiewicz w przekładach czeskich, słowackich i łużyckich.

13 lutego 1956 – J. Starnawski: Mickiewicz w oczach poetów.

18 lutego 1956 – Cz. Zgorzelski: O sztuce lirycznej Mickiewicza.

20 lutego 1956 – I. Sławińska: O dialogach w III części *Dziadów*.

22 lutego 1956 – L. Płoszewski: O prelekcjach paryskich Mickiewicza.

W listopadzie 1955 r. czynna była w KUL imponująca i bardzo instruktywna Wystawa Mickiewiczowska KUL; druga, skromniejsza, równocześnie w Bibliotece Uniwersyteckiej, obrazowała recepcję poety w Lublinie, w Ziemi Lubelskiej i w KUL.

Po latach zamknięcia działalności towarzystw naukowych zwołany został przez prezesa Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza, J. Krzyżanowskiego, Zjazd delegatów Towarzystwa w Rzeszowie. Na zjeździe tym, 6 października 1956 r., Cz. Zgorzelski wygłosił odczyt *O sztuce lirycznej Mickiewicza*; wystąpienie spowodowało kilkanaście zaproszeń do różnych oddziałów Towarzystwa, m.in. do Torunia (16 marca 1957), do Katowic, do Olsztyna.

Na podstawie sprawozdań oddziałów Towarzystwa, publikowanych w „Roczniku Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza” da się odtworzyć wykaz, prawdopodobnie niezupełny, odczytów „mickiewiczowskich” wygłoszonych w Oddziale Lubelskim i odczytów wygłaszanych przez członków Oddziału Lubelskiego w innych oddziałach. Lwia część wiąże się z nazwiskiem wieloletniego prezesa Oddziału, Czesława Zgorzelskiego. Oto próba zestawu:

1966 – Cz. Zgorzelski: Z zagadnień intonacji wierszy lirycznych Mickiewicza (Lublin)

1966 – Cz. Zgorzelski: Przełom romantyczny w literaturze polskiej (Częstochowa)

1966 – A. Paluchowski: Wartość „Pana Tadeusza” (Lublin)

- 1968 – Cz. Zgorzelski: Liryka „śpiewna” 1. połowy XIX w. (Lublin)
I. Opacki: O poezji Mickiewicza (z ramienia Oddziału – odczyt popularny)
I. Opacki: Romantyzm jako prąd literacki (Olsztyn)
- 1969 – Cz. Zgorzelski: Zagadki Mickiewiczowskie (Lublin)
Cz. Zgorzelski: Przełom romantyczny w literaturze polskiej (Przemyśl)
A. Paluchowski: O „Panu Tadeuszu” – Lublin (odczyt powtarzany poza Lublinem)
M. Maciejewski: O liryce romantycznej (Lublin)
- 1970 – Cz. Zgorzelski: Dzieje tekstu *Ody do młodości* (Lublin)
Cz. Zgorzelski: Niedoświetlone sprawy literatury romantycznej (Lublin)
Cz. Zgorzelski: Przełom romantyczny w literaturze polskiej (Olsztyn)
- 1971 – Cz. Zgorzelski: Przełom romantyczny w literaturze polskiej (Częstochowa)
- 1972 – Cz. Zgorzelski: Debiut poetycki Mickiewicza (Gdańsk)
I. Opacki: O *Balladach i romansach* Mickiewicza (Lublin; powtarzany poza Lublinem)
- 1973/1974 – I. Opacki: Pierwsze poetyckie kroki Mickiewicza (Lublin)
- 1974/1975 – I. Opacki: Dramatyczność i teatralność monologu w liryce Mickiewicza (Lublin)
- 1975/1976 – Cz. Zgorzelski: Jak Mickiewicz pracował nad *Zdaniami i uwagami* (Lublin)
- 1976/1977 – H. Natuniewiczówna (kustosz Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza, w l. 1951-1953 asystentka KUL): Szlakiem Mickiewicza (Lublin)
- 1977/1978 – Cz. Zgorzelski: Przełom w polskiej literaturze romantycznej (Zamość)
- 1978/1979 – Zofia Stefanowska: Historia w *Panu Tadeuszu* (Lublin)
- 1981/1982 – Cz. Zgorzelski: Uwagi o poezji elegijnej Mickiewicza (Kalisz; sympozjum Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza w dn. 19 września 1981)
- 1982-1984 – Cz. Zgorzelski: Uwagi o poezji elegijnej Mickiewicza (Gdańsk, Słupsk, Toruń)
- 1982-1984 – Cz. Zgorzelski: Listopadowa liryka Mickiewicza (Lublin, Słupsk)
- 1984/1985 – Cz. Zgorzelski: W strefie liryczności *Pana Tadeusza* (Lublin, Szczecin)
- 1985/1986 – Cz. Zgorzelski: Mickiewicz – poeta żywy (Gdańsk, Rzeszów)

- Cz. Zgorzelski: *Romantyzm w Polsce* (Kielce)
 1985/1986 – M. Maciejewski: *Liryka Mickiewicza lat ostatnich* (Lublin; powtórzony poza Lublinem)
 1986 (w ramach wieczoru ku czci Juliusza Kleinerera:) S. Sawicki: *O Juliuszu Kleinerze*
 D. Paluchowska: *Juliusz Kleiner jako badacz Mickiewicza* (Lublin)
 1986 na jubileuszowym Zjeździe Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza 24 października (Wrocław) Cz. Zgorzelski: *W strefie liryczności Pana Tadeusza. Toż w Kielcach i w Przemyśle.*
 1986/1987 – Cz. Zgorzelski: *Dlaczego Mickiewicz* (Lublin)
 Cz. Zgorzelski: *Mickiewicz – poeta żywy* (Rzeszów)
 1988/1989 – J. Bachórz (UG): *Jak pachnie na Litwie Mickiewicza* (Lublin)
 M. Maciejewski: *Mickiewicz „przesłanie z drugiego brzegu”* (Siedlce)
 1989/1990 – Cz. Zgorzelski: *Późna twórczość Mickiewicza* (Lublin)
 1990/1991 – M. Dernałowiczówna (IBL PAN) – *Mickiewiczowa Historia Polski* (Lublin)

Po odczycie Czesława Zgorzelskiego w Oddziale Lubelskim w dniu 23 marca 1985 r. nt. „Mickiewiczowska liryka snów i widzeń” członkowie Oddziału wręczyli prelegentowi dar: wydany bibliofilsko w Zakładzie Małej Poligrafii KUL artykuł Mickiewicza *O ludziach rozsądnych i ludziach szalonych*, wraz z podobizną autografu.

W dniach 16-17 października 1972 r. w KUL obradował walny zjazd Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza. Dnia 22 października 1972 r. Zgorzelskiemu przypadło wygłoszenie wykładu w uroczystości inauguracji roku akademickiego KUL; wykład miał tytuł *Debiut poetycki Mickiewicza*. Owocem zorganizowanych zespołowo prac mickiewiczowskich, pozostających pod inspiracją Zgorzelskiego, było znakomite sympozjum w dniach 12-14 grudnia 1973 r., o którego plonie wydawniczym już wspomniano parokrotnie.

Pośród wykładowców KUL, mających luźniejszy kontakt z polonistyką, prelegentami „mickiewiczowskimi” byli m.in. Jerzy Pogonowski (9 maja 1951 r. w Wydziale Historyczno-Filologicznym TN KUL referat *Mickiewicz w przekładach Halasa*) i Witold Chwalewik; poza wykładami Roku Mickiewiczowskiego do odnotowania odczyty: w Wydziale Historyczno-Filologicznym TN KUL, 26 marca 1953 r. – „*Romantyczność*” *Mickiewicza wobec Sterne’a*; w Komisji Badań nad Literaturą Katolicką przy TN KUL, 19 listopada 1969 r. – *Problematyka religijna w „Dziadów” części III*. W tejże Komisji 6 listopada 1961 r. przedstawiona została, jak już

wspomniano, praca ks. W. Wilka o liryce modlitewnej w poezji romantycznej polistopadowej.

Środowisko KUL często gościło uczonych spoza Lublina. W pewnych latach do stałych niemal gości, przynajmniej raz do roku odwiedzających KUL, należał Konrad Górski, profesor UMK. Odczyty wygłaszał nie tylko o Mickiewiczu, ale o największym poecie gotów był powiedzieć coś zawsze. Z Mickiewiczem łączą się odczyty takie jak *Stosunek naszych romantyków do starożytności klasycznej* (15 listopada 1953 r., odczyt publiczny TN KUL), *Chopin i poeci*, wyłącznie zaś Mickiewiczowi poświęcone były odczyty o języku Mickiewicza, m.in. 6 maja 1960 r. TN KUL: *Onomastyka Mickiewicza*; 1964 r. Koło Polonistów Studentów KUL: *Słownik języka Adama Mickiewicza*; 6 grudnia 1968 r. KUL: *O słownikach języka pisarzy*.

Wielokrotnie do KUL przyjeżdżał Zbigniew Jerzy Nowak (1919-1993). Po raz pierwszy odwiedził Lublin wiosną 1951 r. Wygłosił odczyt w Oddziale Lubelskim Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza pt. *Żołnierz w świecie poetyckim Mickiewicza*; 15 grudnia 1952 r. i 4 października 1953 r. przedstawiał w Wydziale Historyczno-Filologicznym TN KUL poszczególne rozdziały pracy o *Księżkach*. Parę lat przed śmiercią związał się z Pracownią Norwidowską KUL.

Parokrotnie bawił w KUL Wiktor Weintraub. Poza udziałem w imprezach zorganizowanych do odnotowania jest odczyt *Mickiewicza poetyka Saint-Martina*, wygłoszony 22 maja 1959 r. Byli i inni goście z zagranicy. Jeszcze przed wymienionym pobytem J. L. Browna należy przypomnieć wizytę w KUL dra Hermanna Buddensiega (1893-1976), który 17 listopada 1961 r. wygłosił na posiedzeniu Wydziału Historyczno-Filologicznego TN KUL odczyt pt. *Mickiewicz-Blätter*¹³⁷. Na liście odczytów prelegentów polskich jako jedną z pozycji ostatnich wymienić warto wystąpienie wspomnianej już Marii Dernałowiczówny, która w czasie sesji *Chrystus w literaturze* (KUL, listopad 1994 r.) mówiła o Chrystusie w poezji Mickiewicza.

Danuta i Andrzej Paluchowscy uczestniczyli w „spotkaniu nad Świtezią”, zorganizowanym przez Uniwersytet Grodzieński w lipcu 1994 r.; po zwiedzeniu kilku miejscowości „szlaku mickiewiczowskiego” obrady odbyły się w Nowogródku. W listopadzie 1994 r. D. Paluchowska wzięła udział

¹³⁷ Streszczenie w „Sprawozdaniach TN KUL” 1961 nr 12, s. 30-33.

w petersburskiej sesji mickiewiczowskiej (w 170 rocznicę zsyłki poety) zorganizowanej przez prof. Michajlenkę.

Uczniem prof. Paluchowskiej jest Dariusz Seweryn (ur. 1964), którego praca magisterska była wymieniona. Obronił już dysertację doktorską *O wyobraźni lirycznej Mickiewicza* (1992); jest zatrudniony w KUL na etacie adiunkta. Wspomniano o prowadzonych przez niego wykładach. Warto nadmienić, że dał się poznać jako kompetentny recenzent: w „Pamiętniku Literackim” 81(1990), z. 3 s. 314-322) recenzował „studium psychologiczne” *Adam Mickiewicz – człowiek* (wersja polska – 1987), którego autorem jest Jean-Charles Gille-Maisani; w ostatnim zeszycie pisma KUL „Studia Norwidiana” wypadło mu zrecenzować zbiór prac w większości nieświetnych, co uczynił sprawiedliwie i taktownie. Jest on nadzieją mickiewiczologii KUL¹³⁸; promotorowi – prof. Paluchowskiej – powinno się zwrócić uwagę na tego ucznia¹³⁹.

*

Na zakończenie przypomnieć warto największe osiągnięcia KUL w zakresie mickiewiczologii. Przychodzą na myśl wydarzenia następujące:
1948-1949 – wydanie w TN KUL monografii Juliusza Kleinera.
1956 – tom 5 „Roczników Humanistycznych” – mickiewiczowski.
1958 – wydanie w TN KUL opracowanej filologicznie nie ukończonej monografii Wacława Borowego.
1961 – opublikowanie w wydawnictwach TN KUL tomu Czesława Zgorzelskiego *O lirykach Mickiewicza i Słowackiego* i pracy Zbigniewa Jerzego Nowaka o *Księgach*.
1971-1986 – Mickiewicza *Wiersze w Mickiewicza Dziełach wszystkich* w opracowaniu Cz. Zgorzelskiego.

¹³⁸ Praca doktorska Seweryna z pewnymi uzupełnieniami ukazała się drukiem w IBL-owskiej serii *Rozprawy Literackie* (Warszawa 1996). Niepublikowany wcześniej fragment jego rozprawy magisterskiej ogłoszony został w „Rocznikach Humanistycznych” 43(1995), z. 1 pod tytułem „*A serce...?*” *Miłość i cierpienie w liryce Mickiewicza*. Ponadto jest on autorem książki „*...jak tam zaszedłeś...?*”. *Mickiewicz w szkole klasycznej*, Lublin 1997 Redakcja Wydawnictw KUL, (przyp. red.).

¹³⁹ Z ważniejszych prac mickiewiczologicznych powstałych w kręgu Katedry Oświecenia i Romantyzmu KUL można jeszcze wymienić książkę Anny Grzywny-Wileczek „*Jest i więcej prawd w piśmie*”. *Mickiewiczowskie „Zdania i uwagi” w kontekście Biblii*, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 1994 oraz studium Marzeny Fabian *Wielcy Norwida* ogłoszone w „Rocznikach Humanistycznych” 43(1995), z. 1 (przyp. red.).

1973 – Sympozjum Mickiewiczowskie w KUL (materiały opublikowane – 1979).

1976 – tom Czesława Zgorzelskiego *O sztuce poetyckiej Mickiewicza*.

1994 – rozpoczęcie pod red. Czesława Zgorzelskiego wydania rocznicowego *Dzieł Mickiewicza*.

Warto się pokusić o inne jeszcze zestawienie, postawić pytanie, jacy byli w Polsce w historycznym pochodzie mickiewiczologowie, którzy wiedzę o poecie posunęli najwięcej. A zauważyć trzeba, że nad Mickiewiczem pracowały liczne zastępy, że w pewnych okresach napisanie monografii czy zarysu monograficznego o poecie największym uważał za obowiązek każdy niemal wybitny profesor historii literatury polskiej, że bardzo długo utrzymywał się pogląd o romantyzmie jako „osi” literatury polskiej i w tej domenie, choćby drobnym przyczynkiem, wypowiadał się każdy polonista szkoły średniej przekraczający próg przeciętności. Jeden z największych, Aleksander Brückner, był także autorem broszury o Mickiewiczu, którą podobno napisał w ciągu jednego dnia.

Lista tych, którzy wnieśli w badaniach do wiedzy o Mickiewiczu najwięcej, których zdobycze są trwałe, a nie tylko historyczne, przedstawia się następująco:

Władysław Mickiewicz, 1838-1926, który gromadzeniu i publikowaniu pamiątek po ojcu trud całego życia poświęcił;

Roman Pilat, 1846-1906, inspirator pierwszego zorganizowanego środowiska Mickiewiczowskiego, twórca lwowskiej szkoły filologicznej, pracujący przede wszystkim nad tekstami Mickiewicza;

Wilhelm Bruchnalski, 1859-1938, następca i kontynuator swego mistrza, znakomity edytor, autor studiów niezwykle dociekliwych i pionierskich o poetyckiej twórczości Mickiewicza;

Stanisław Pigoń, 1885-1968, piszący „zawsze o Nim”, twórca monografii o dwu dziełach poety, znakomity edytor jego pism poetyckich i prozaicznych, autor bezcennych i niezliczonych rozpraw, studiów, szkiców i przyczynków źródłowych;

Juliusz Kleiner, 1886-1957, twórca największej monografii o Mickiewiczu, przewyższający zmysłem syntetycznym wszystkich historyków literatury polskiej;

Wacław Borowy, 1890-1950, najsubtelniejszy w swym pokoleniu interpretator dzieł literackich, autor pierwszej monografii pomyślanej konsekwentnie jako praca o Mickiewiczu-poecie;

Konrad Górski, 1895-1989, główny twórca *Słownika języka Adama Mickiewicza*, uczony, który w pracach interpretacyjnych powiedział o językowym artyzmie Mickiewicza najwięcej, znakomity edytor jego poezyj;

Czesław Zgorzelski, 1908-1996, twórca edytorskiego kanonu drobnych wierszy Mickiewicza, badacz, który wiedzę o lirykach poety posunął najwięcej.

Spośród siedmiu wymienionych profesorów (Władysław Mickiewicz profesorem nie był) dwaj pierwsi przemawiali w KUL z katedr poprzez swych uczniów; dwaj byli profesorami; dwaj utrzymywali ze środowiskiem przyjacielskie kontakty, patronowali poczynaniom swych kolegów; jeden tylko niewielkie utrzymywał z uczelnią kontakty, ale służy jej już od ponad czterdziestu lat księgozbiór uczonego, a jedna z najważniejszych prac ukazała się drukiem staraniem naukowców z wdzięcznego środowiska.